

BULVANLAG

Delbetänkande av
Kommissionen mot ekonomisk
brottlighet

Ur KB:s samlingar

Digitaliserad år 2013

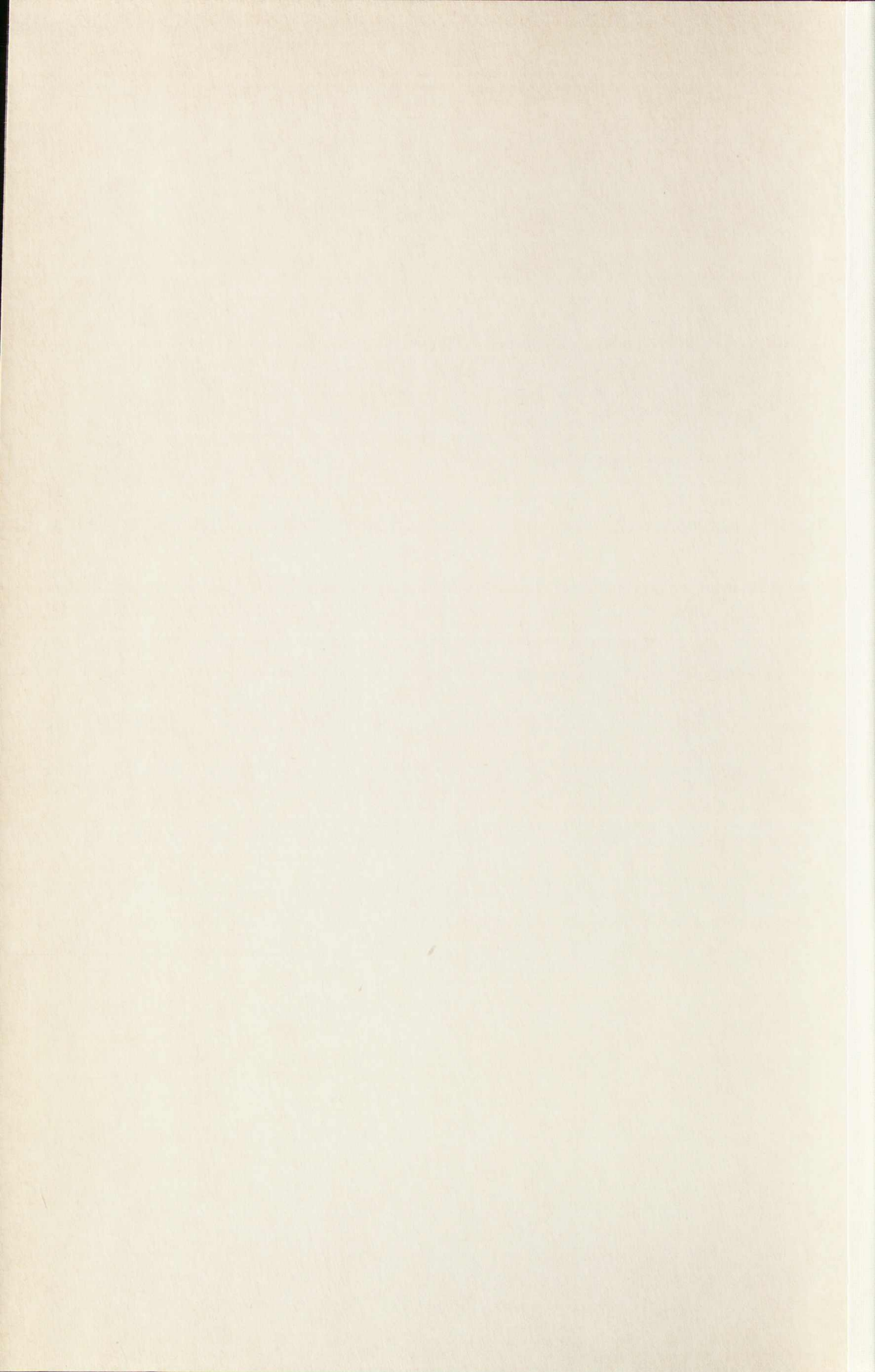

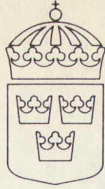
National Library
of Sweden

SOU 1983:46

BULVANLAG

Delbetänkande av
Kommissionen mot ekonomisk
brottslighet.

84

Statens offentliga utredningar
1983:46
Justitiedepartementet

Bulvanlag

Delbetänkande av
Kommissionen mot ekonomisk brottslighet
Stockholm 1983

Omslag Hasse Bergman
ISBN 91-38-07810-4
ISSN 0375-250X
Minab/Gotab
Stockholm 1983

Till Regeringen
Statsrådet Ingvar Carlsson

Genom beslut den 25 november 1982 bemyndigade regeringen statsrådet Ingvar Carlsson att tillkalla en kommission med tre ledamöter med uppdrag att lämna förslag om åtgärder mot ekonomisk brottslighet.

Med stöd av detta bemyndigande förordnades samma dag till ledamöter i kommissionen generaldirektören Sven Heurgren, ordförande, regeringsrådet Gunnar Björne och riksdagsledamoten Arne Nygren.

Till kommissionen har knutits två referensgrupper. Den första referensgruppen består av riksdagsledamöterna Lennart Andersson, Lennart Blom, Tommy Franzén och Ulla-Britt Åbark samt förbundssekreteraren Karl Danielsson, ekonomichefen Birger Davidson, advokaten Bengt Ljusberg, förbundsordföranden Olle Söderman och direktören Per-Gunnar Vinge. Den andra referensgruppen består av upp-bördsdirektören Lennart Bjerkner, byråchefen Esbjörn Esbjörnson, länsåklagaren Torsten Jonsson, länsrådet Karl-Erik Nord, tullrådet Karl-Evert Rydberg, länsrådet Anders Thornell, professorn Hans Thornstedt samt kronofogden Olof Törnkvist.

Kommissionen lämnar i detta betänkande ett förslag till bulvanlag. Förslaget har utarbetats av hovrättsassessorn Leif Carbell, som är förordnad att biträda kommissionen som expert. Under arbetet har synpunkter inhämtats från ett flertal personer och myndigheter med juridisk sakkunskap eller praktiska erfarenheter av bulvanförhållanden, bl.a. polis-, åklagare- och kronofogdemyndigheter.

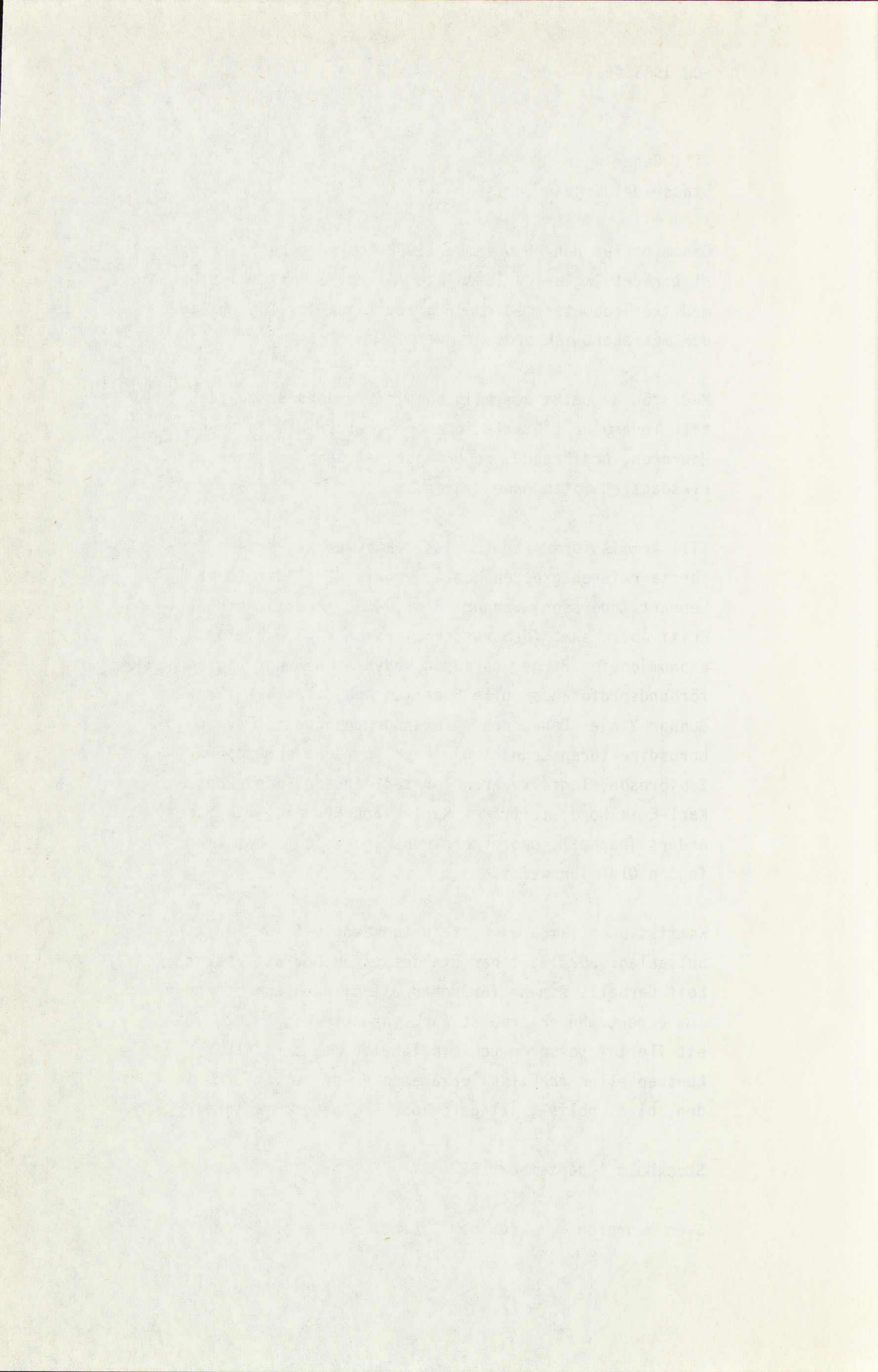
Stockholm i september 1983

Sven Heurgren

Gunnar Björne

Arne Nygren

/Leif Carbell

<u>Innehåll</u>	<u>Sida</u>
Sammanfattning	1
FÖRFATTNINGSFÖRSLAG	5
Förslag till bulvanlag	5
1. ÖVERVÄGANDEN OCH FÖRSLAG	11
1.1 Inledning	11
1.2 Utredningsuppdraget	14
1.3 Förhållandena i andra länder	17
1.4 Huvudproblemen och den rättstekniska lösningen	19
1.5 Lagens uppbyggnad	22
1.6 Regler om bevisningen vid ifrågasatt bulvanskap	25
1.7 Civilrättsliga regler med sikte på bulvanförhållanden	32
1.8 Närstående som bulvaner	39
1.9 Straffrättsliga regler om bulvanskap	49
1.10 Särskilda bestämmelser om vissa bulvanskap	59
2 SPECIALMOTIVERING TILL BULVANLAGEN	61
2.1 1 §	61
2.2 2 §	75
2.3 3 §	79
2.4 4 §	83
2.5 5 §	85
2.6 6 §	88
2.7 7 §	89
2.8 8 §	90
2.9 9 §	91
2.10 10 §	92
2.11 Övergångsbestämmelser	92
BILAGA Kommissionens direktiv	93

Sammanfattning

En bulvan är en person som utåt uppträder i eget namn och som om han handlade för egen räkning, men som i verkligheten bara är ett verktyg för någon annan - en huvudman - som själv inte vill synas i sammanhanget. Oftast är det fråga om att genom bulvanarrangemanget kringgå olika förbud eller krav på tillstånd eller att i övrigt sätta samhällets skydds- och kontrollregler ur spel så att ingripanden från myndigheternas sida försvåras eller omöjliggörs. Andra illegala syften med att bulvaner anlitas kan vara att huvudmannen därigenom söker undgå det ansvar för gäld som annars skulle åvila honom. Han kan också vilja slippa ifrån tillämpningen av tvingande lag, som skulle bli aktuell om han agerade öppet och i eget namn.

Inte bara fysiska personer kan uppträda som bulvaner. Även bolag, t.ex. dotterbolag, eller andra juridiska personer kan spela denna roll.

Några allmänna civilrättsliga eller straffrättsliga lagregler om bulvanskap finns inte. För en bulvan gäller i princip samma regler som för en person som handlar i eget namn och eget intresse. Detta innebär bl.a. att om en bulvan medverkar vid brott eller annars förfar brottsligt blir det straffrättsliga regelsystemet tillämpligt. På vissa speciella områden finns det dock bestämmelser som syftar till att förhindra att lagbestämmelser kringgås genom anlitan av bulvaner. Lagen (1925:221) om bulvanförhållanden i fråga om fast egendom (fastighetsbulvanlagen) gäller sålunda i det fall ett förbud att förvärva fast egendom utan tillstånd eller godkännande kringgåts genom användande av bulvan.

En annan lag som innehåller regler om bulvanskap är lagen (1934:239) om bulvanförhållande i fråga om aktier i vissa bolag (aktiebulvanlagen). Även valutalagen (1939:350) har en bulvanbestämmelse i sin 9 §.

I riksdagen väcktes under 1982 flera motioner med yrkanden om att ytterligare åtgärder ska vidtas mot den ekonomiska brottsligheten. Lagutskottet konstaterade vid behandlingen av dessa motioner - LU 1982/83:16 - att det i stor omfattning förekom att bulvaner användes i samband med sådan brottslighet och att det således finns starka skäl som talar för att samhällets möjligheter att ingripa vid bulvanförhållanden måste ökas. Utskottet ansåg därför att riksdagen borde hemställa hos regeringen om erforderliga lagstiftningsåtgärder, varvid det särskilt pekades på att problemen med bulvanförhållandena i betydande utsträckning orsakades av utrednings- och bevissvårigheter. Riksdagen biföll lagutskottets hemställan (rskr 1982/83:89) varefter det sedermera ankommit på kommissionen mot ekonomisk brottslighet att förbereda och lägga fram förslag till den åsyftade lagstiftningen.

Det lagförslag som kommissionen nu lägger fram är bl.a. inriktat på att komma tillrätta med de särskilda svårigheter som lagutskottet pekat på i sin begäran om lagstiftning. Bulvanlagen innehåller sålunda flera regler av presumtionskaraktär. Härigenom läggs, i de fall illojala syften kan förmodas ligga bakom vad som utåt är avsett att framstå som oantastligt, i vissa fall en inte obetydlig bevisskyldighet på dem som uppträder på sådant sätt och i sådant sammanhang att bulvanskap antagligen föreligger. De som i första hand träffas av de regler som syftar till att underlätta bevisningen i mål om bulvan-

skap är sådana personer som dömts för ekonomisk brottslighet i samband med utövandet av näringsverksamhet.

Bulvanlagen innefattar både en civilrättslig och en straffrättslig reglering av bulvanskapen. Vid bulvanskap som anordnas av huvudsakligen illojala skäl, dvs. för att undgå ansvar för gäld eller för att kringgå tvingande lag, läggs ett solidariskt ekonomiskt ansvar på huvudmannen och bulvanen för de fordringar för tredje man som en bulvanhandling kan ge upphov till. Härigenom kan lagens preventiva verkan förmodas bli förstärkt och bulvanarrangemangen framstå som än mindre attraktiva. Bl.a. omintetgörs därigenom själva den effekt som vanligen eftersträvas - att huvudmannen inte ska ådra sig något ekonomiskt ansvar för den verksamhet han i realiteten bedriver.

I sin hemställan om lagstiftning pekade lagutskottet också på de särskilda problem som uppkommer på grund av att närstående till huvudmannen ibland anlitas som bulvaner. Det förekommer bl.a. att närstående anordnar sina förmögenhetsförhållanden sinsemellan på ett sätt som innebär att man på ett illojalt sätt drar sig undan det ansvar för gäld som normalt ska åvila den som sysslar med ekonomisk verksamhet. Kommissionen diskuterar en möjlig väg att angripa dessa problem, men föreslår inte i detta sammanhang någon särskild lagbestämmelse med sikte på just dessa frågor. De allmänna reglerna om bulvanskap som ingår i förslaget är emellertid givetvis tillämpliga även i de fall en närstående anlitas som bulvan varför det behov av lagreglering som lagutskottet pekat på i huvudsak blir tillgodosett därigenom.

I de fall bulvankonstruktioner används för att kringgå i lag föreskrivna förbud eller krav på tillstånd m.m. -

t.ex. näringsförbud eller tillstånd att köpa fast egendom - föreslår kommissionen ett särskilt straffrättsligt ansvar för huvudmannen. Han ska kunna dömas för "bulvanbrott", en ny brottstyp som introduceras genom bulvanlagen. Även beträffande den som låter sig utnyttjas som bulvan skärps straffansvaret. Redan om han hade skälig anledning anta, att det bulvanskap han ställt sig till förfogande för anordnades för att främja brott, ska han kunna straffas. En sådan regel kan sägas innebära ett ansvar för oaktsam medverkan till annans brott och innebär en betydande skärpning i förhållande till vad som gäller nu.

I ett särskilt avsnitt av lagen tas särskilda bestämmelser upp om vissa bulvanförhållanden. Det är i huvudsak de gamla fastighetsbulvan- och aktiebulvanlagarnas bestämmelser om avveckling av bulvanskapen genom tvångsförsäljning som här har arbetats samman och i någon mån moderniserats. Avsikten är att de nuvarande lagarna ska upphöra när bulvanlagen träder i kraft, enligt förslaget den 1 juli 1984.

Förslag till
Bulvanlag

Härigenom föreskrivs följande.

Allmänna bestämmelser

1 §

Den som på annans uppdrag eller eljest till följd av avtal med annan driver rörelse eller förvärvar egendom eller ingår avtal eller eljest företar åtgärd eller rättshandling i eget namn, men för huvudsakligen denne andres (huvudmannens) räkning, företar en bulvanhandling och är bulvan för huvudmannen om det skäligen kan antas att detta sätt att ordna förhållandena (bulvanskapet) använts huvudsakligen för att i huvudmannens intresse utåt dölja denne.

Finns grundad anledning anta att en bulvanhandling företagits och har den som framstår som huvudman meddelats näringsförbud eller senare än fem år innan handlingen företogs begått brott i samband med utövande av näringsverksamhet, för vilket han ådömts annan påföljd än böter, skall ett bulvanskap anses föreligga, om det inte visas att den handlande uppträtt självständigt i förhållande till huvudmannen.

Är den som framstår som huvudman en juridisk person skall vad som sägs i andra stycket även gälla, om vad som där föreskrivs om huvudmannen är tillämpligt på den som företräder den juridiska personen, antingen som ställföreträdare eller genom att faktiskt handha ledningen.

2 §

Uppkommer på grund av en bulvanhandling en fordran för tredje man får denne, vid bulvanbrott enligt 3 §, göra fordran gällande mot såväl huvudmannen som bulvanen, vilkendera han helst vill; detsamma gäller om det inte visas att bulvanskapet anordnats av huvudsakligen annan anledning än att huvudmannen skall undgå ansvar för gäld eller kringgå lag som inte får frångås genom avtal. Avser bulvanhandlingen förvärv eller annat avtal som på grund av föreskrift i lag är ogiltigt om det ingås av huvudmannen själv får dock fordran inte göras gällande mot denne.

Varken huvudmannen eller bulvanen kan i fall som avses i första stycket grunda någon rätt mot tredje mannen på grund av en bulvanhandling annat än i den mån denne gjort fordran gällande mot honom och fordrans fullgörande, på grund av avtal eller eljest, förutsätter en motprestation från tredje mannens sida.

3 §

Företas en bulvanhandling, varigenom ett för viss verksamhet eller visst slag av förvärv i lag föreskrivet förbud eller krav på registrering eller tillstånd eller ett av domstol eller myndighet meddelat föreläggande kringgås, döms huvudmannen för bulvanbrott till böter eller fängelse i högst två år.

Är juridisk person huvudman vid gärning som avses i första stycket, skall den som företräder den juridiska personen, antingen som ställföreträdare eller genom att faktiskt handha ledningen, anses som gärningsman.

4 §

Har en brottslig gärning främjats genom ett bulvanskap och är gärningen av beskaffenhet att föranleda ansvar för huvudmannen, skall bulvanen, om han hade skälig anledning anta att bulvanskapet anordnades för att främja brott, dömas för bulvanbrott enligt 3 § första stycket i denna lag. Vad som sagts nu gäller dock ej om bulvanen enligt 23 kap. brottsbalken skall ådömas ansvar för medverkan till gärningen i fråga.

Är juridisk person bulvan vid fall som avses i första stycket, äger 3 § andra stycket motsvarande tillämpning.

Särskilda bestämmelser om vissa bulvanskap

5 §

Kringgås genom en bulvanhandling ett förvärvsförbud eller en prövning av en fråga om förvärvstillstånd som har föreskrivits i

1. lagen (1955:183) om bankrörelse,
2. lagen (1975:1132) om förvärv av hyresfastighet m.m.,
3. lagen (1976:240) om förvärv av eldistributionsanläggning m.m.,
4. jordförvärvslagen (1979:230),
5. lagen (1982:617) om utländska förvärv av svenska företag m.m., eller

6. lagen (1982:618) om utländska förvärv av fast egendom m.m.,

skall domstol på talan av allmän åklagare förordna att kronofogdemyndigheten, sedan sex månader förflutit efter det att domen vunnit laga kraft, skall pröva om den egendom eller rättighet som bulvanhandlingen avser skall säljas på offentlig auktion eller, i fråga om aktier, genom fondkommissionär. Avser bulvanhandlingen aktier och är bulvanen införd som aktieägare i aktieboken, skall domstolen vidare förordna att bulvanen inte får utöva de befogenheter som tillkommer en sådan aktieägare. Anteckning härom skall göras i aktieboken, sedan domen vunnit laga kraft.

Talan som avses i första stycket skall föras mot bulvanen. Huvudmannen skall beredas tillfälle att yttra sig i målet.

Ett förordnande enligt första stycket första meningen, skall innehålla en erinran om föreskrifterna i 6 §.

6 §

Kronofogdemyndigheten skall förordna om försäljning enligt 5 §, om det inte visas att egendomen eller rättigheten har överlåtits. Blir en sådan överlåtelse inte bestående, skall kronofogdemyndigheten på nytt pröva frågan om försäljning.

7 §

Visas det, efter att ett förordnande om försäljning meddelats, att egendomen eller rättigheten före eller efter förordnandet har överlåtits, får kronofogdemyndigheten

besluta att förordnandet inte skall gå i verkställighet. I övrigt skall så anses och så förfaras som om egendomen hade utmätts

1. i fråga om annat än fast egendom och tomträtt, för betalning av fordran hos bulvanen, samt
2. i fråga om fast egendom och tomträtt, för fordran med bästa förmånsrätt däri efter sådana rättigheter som besvärade egendomen redan innan bulvanhandlingen företogs och har förmånsrätt före alla befintliga fordringar.

Försäljning får inte ske till huvudmannen eller bulvanen. Bestämmelserna i 9 kap. 4 § första och andra styckena samt 12 kap. 40 § första stycket andra meningen utsökningsbalken skall inte tillämpas på försäljningen.

Avges vid offentlig auktion bud som sålunda får antas, skall försäljning ske även om innehavare av fordran bestrider det. Huvudmannen och bulvanen svarar solidariskt för kostnad som inte kan tas ut ur köpeskillingen för det sålda enligt 17 kap. 7 § utsökningsbalken.

8 §

Huvudmannen och bulvanen får av domstol förbjudas att vid förvaltningen av egendom eller rättighet, som skäligen kan antas komma att bli föremål för ett sådant förordnande som avses i 5 § första stycket, vidta en viss åtgärd om denna kan antas skada ett allmänt intresse. Genom ett sådant förbud får också bestämmas att bulvanen inte får överlåta eller pantsätta egendomen eller rättigheten utan att domstolen godkänner det.

Ett förbud enligt första stycket skall genast verkställas och gäller även mot den som huvudmannen eller bulvanen har upplåtit en nyttjanderätt till. Om inte domstolen bestämmer annat, upphör förbudet att gälla sedan försäljning har skett och auktionen vunnit laga kraft eller sedan det blivit avgjort att förordnande om försäljning inte kommer att meddelas. I övrigt skall i fråga om förbud 15 kap. rättegångsbalken om kvarstad gälla i tillämpliga delar.

9 §

Domstolen skall underrätta kronofogdemyndigheten om ett förordnande enligt 5 §, så snart domen vunnit laga kraft.

Ett förordnande enligt 5 § som gäller fast egendom eller tomträtt skall genast anmälas till inskrivningsmyndigheten för anteckning i fastighetsboken eller tomträttsboken.

10 §

Kronofogdemyndighetens beslut enligt denna lag får överklagas i den ordning som föreskrivs i utsökningsbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1984, då lagen (1925:221) om bulvanförhållande i fråga om fast egendom och lagen (1934:239) om bulvanförhållande i fråga om aktier i vissa bolag skall upphöra att gälla.

1 ÖVERVÄGANDEN OCH FÖRSLAG

1.1 Inledning

En bulvan är en person som utåt uppträder i eget namn och som om han handlade för egen räkning, men som i verkligheten bara är ett verktyg för någon annan - en huvudman - som själv inte vill synas i sammanhanget. Anledningen till att huvudmannen vill hålla sig i bakgrunden och dölja att det i själva verket är han som faktiskt bestämmer över och har nyttan av vad bulvanen förvärvat eller på annat sätt vunnit genom sina åtgöranden kan någon gång vara respektabel. Oftast är det emellertid fråga om att genom bulvanarrangemanget kringgå olika förbud eller krav på tillstånd eller att i övrigt sätta samhällets skydds- och kontrollregler ur spel så att ingripanden från myndigheternas sida försvåras eller omöjliggörs. Andra illegala syften med att bulvaner anlitas kan vara att huvudmannen därigenom söker undgå det ansvar för gäld som annars skulle åvila honom. Han kan också vilja slippa ifrån tillämpningen av tvingande lag, som skulle bli aktuell om han agerade öppet och i eget namn.

Inte bara fysiska personer kan uppträda som bulvaner. Även bolag, t.ex. dotterbolag, eller andra juridiska personer kan spela denna roll. Genom i rättspraxis utvecklade regler om s.k. ansvarsgenombrott kan emellertid i de fall en juridisk person skjutits in som bulvan mellan en huvudman och dennes medkontrahent, huvudmannen ibland bli direkt bunden i förhållande till

medkontrahenten trots att bulvanen varit den som utåt framstått som handlande.

Några allmänna civilrättsliga eller straffrättsliga lagregler om bulvanskap finns inte. För en bulvan gäller samma regler som för en person som handlar i eget namn och eget intresse. Detta innebär bl.a. att om en bulvan medverkar vid brott eller annars förfar brottsligt blir det straffrättsliga regelsystemet tillämpligt. På vissa områden finns det dock bestämmelser som syftar till att förhindra att lagbestämmelser kringgås genom anlitan- de av bulvaner.

Sålunda finns sedan länge en lag (1925:221) om bulvanförhållanden i fråga om fast egendom (fastighetsbulvanlagen). Denna gäller i det fall ett förbud att förvärva fast egendom utan tillstånd eller godkännande kringgåts genom användande av bulvan. I lagen stadgas att domstol på talan av åklagare ska förordna att kronofogdemyndigheten, om fastigheten inte avyttras till någon som har rätt att förvärva den, ska pröva om egendomen ska försäljas på offentlig auktion. Vid en sådan auktion får fastigheten inte inropas av bulvanen eller hans huvudman. Domstolen får också förordna om förbud för bulvanen och huvudmannen att använda fastigheten på vissa i lagen angivna sätt under tiden fram till dess att fastigheten försålts. Det stadgas alltså inte ogiltighet av det förvärv varigenom bulvanen förvärvat fastigheten för sin huvudmans räkning, och bulvanen torde således få betraktas som ägare fram till försäljningen. Att huvudmannen inte kan ses som ägare följer av förvärvsförbudsreglerna.

En annan lag som innehåller regler om bulvanskap är lagen (1934:239) om bulvanförhållande i fråga om aktier i vissa bolag (aktiebulvanlagen). Det är ju förbjudet för utlänningar och för vissa andra s.k. "kontrollsubjekt", vari utländskt inflytande i viss utsträckning kan förekomma, att dels förvärva bundna aktier dels utan särskilt tillstånd förvärva fria aktier av viss omfattning i svenska aktiebolag. (Se härom numera fr.o.m. den 1 januari 1983 lagen (1982:617) om utländska förvärv av svenska företag m.m.). Om detta förbud kringgås genom användande av bulvan straffas denne - men inte huvudmannen - med dagsböter eller fängelse. Domstol ska vidare på talan av åklagare förordna att aktierna ska säljas efter kronofogdemyndighetens bestämmande. Dessförinnan har bulvanen en viss frist att avyttra aktierna till någon som har rätt att förvärva dem. Bulvanen får inte själv köpa aktierna vid den av kronofogdemyndigheten anordnade försäljningen. Inte heller i detta fall stadgas alltså ogiltighet för bulvanens aktieförvärv. Under tiden fram till dess att aktierna på nytt avyttras torde då - liksom i fastighetsfallet - bulvanen få betraktas som ägare och den som formellt kan utnyttja de rättigheter som följer med aktieinnehavet.

Inom justitiedepartementet har visst förberedande arbete bedrivits för en översyn av 1925 och 1934 års bulvanlagar. Arbetet har i huvudsak syftat till en modernisering av lagarna.

Valutalagen (1939:350) föreskriver i 9 § 2) böter eller fängelse i högst ett år för den som uppsåtligen "använder sig av eller medverkar som bulvan för att kringgå förbud som avses i 1)". Enligt denna bestämmelse kan alltså såväl huvudmannen som bulvanen dömas till straff vid anordnandet av bulvanskap. Lagen (1975:985) om tillfällig

handel stadgar i 10 § böter för den som driver tillfällig handel utan vederbörligt tillstånd eller utan att godkänd föreståndare finns eller i strid mot villkor eller föreskrift som särskilt meddelats. "Till samma straff dömes den som för annans räkning driver eller förestår sådan olovlig handel". Sistnämnda regel är möjligen en straffbestämmelse även för bulvaner.

Även bestämmelserna i konkurslagen (1921:225) om näringsförbud riktar sig bl.a. mot bulvanförhållanden. Enligt dessa bestämmelser kan nämligen näringsförbud meddelas inte bara en legal ställföreträdare för en juridisk person, utan också den som faktiskt handhaft ledningen eller förvaltningen av dess angelägenheter. I direktiven till den pågående utredningen om en utvidgning av möjligheterna att meddela näringsförbud (Näringsförbudskommittén, Ju 1981:03) framhålls bl.a. att de problem som bulvanförhållanden av olika slag kan erbjuda måste uppmärksammas.

1.2 Utredningsuppdraget

I riksdagen väcktes under år 1982 flera motioner med yrkanden om att ytterligare åtgärder skulle vidtas mot den ekonomiska brottsligheten. I motion 1981/82:1582 av Lars Werner m.fl. (vpk) anfördes att det för åklagar-, polis-, skatte- och kronofogdemyndigheter var välkänt att bulvaner ofta anlitas i samband med ekonomisk brottslighet. Enligt motionärerna var det ofta svårt att binda en bulvan vid svårare brott eftersom han saknade uppsåt. Härtill kom att bulvanen i många fall var på obestånd eller saknade utmättningsbara tillgångar. Vidare framhölls att åtgärder som exempelvis förvärvstillstånd och näringsförbud inte hade någon effekt när bulvaner anlitas. Motionärerna ansåg att möjligheten att anlita

bulvaner inte fyllde någon seriös funktion och att en generell kriminalisering av bulvanskap borde genomföras. De yrkade att det anförda skulle ges regeringen till känna.

Också i motion 1982/82:1239 av Hans Petterson i Helsingborg och Bengt Silverstrand (båda s) framhölls att användningen av bulvaner var ett inslag i den ökande ekonomiska brottsligheten, särskilt vid vissa transaktioner, t.ex. fastighetsaffärer och överlåtelser av restauranger och illegala spelklubbar. Enligt motionärerna användes bulvaner i många fall för att myndigheternas ingripanden skulle försvåras eller fördröjas. Motionärerna ansåg att regler om näringsförbud inte var tillräckliga när det gällde bulvaner som anlitas i klart fingerade rättsförhållanden, varför man måste tillskapa bestämmelser som förhindrar att samhället står maktlöst. De yrkade att riksdagen skulle föreläggas förslag till lag som kan förhindra användandet av bulvaner.

Lagutskottet anförde i betänkande (LU 1982/83:16) i anledning av de nu nämnda motionerna följande:

"Som motionärerna framhåller förekommer det i betydande utsträckning att bulvaner används i samband med ekonomisk brottslighet. Flertalet av de instanser som yttrat sig över motionerna har också pekat på att bulvanförhållanden utgör ett stort problem i kampen mot sådan brottslighet. Genom att bulvaner anlitas sätts olika skydds- och kontrollregler ur spel och ingripanden från myndigheternas sida försvåras eller omöjliggörs. Ett allvarligt problem är också att allmänhetens tilltro till myndigheternas förmåga att förhindra brottsliga

eller illojala handlingar minskar. Enligt utskottets mening finns det således starka skäl som talar för att samhällets möjligheter att ingripa vid bulvanförhållanden måste ökas. En utredning av frågan bör därför komma till stånd.

När det gäller den närmare inriktningen av ett utredningsarbete vill utskottet framhålla att ett generellt förbud mot anlitande av bulvaner inte synes vara en framkomlig väg. Som påpekats av några remissinstanser förekommer det även i seriösa sammanhang att bulvaner används. Svåra gränsdragningsproblem kan vidare uppstå gentemot kommissionärs- och fullmaktsförhållanden. Utskottet vill också peka på vad som uttalats i remissyttrandena från riksskatteverket, advokatsamfundet och LO, nämligen att problemen med bulvanförhållanden i betydande utsträckning orsakas av utrednings- och bevisvårigheter. Enligt utskottets mening bör man därför liksom hittills skett ingripa med lagstiftningsåtgärder på de rättsområden där behovet av att förhindra bulvanskap är störst. Huruvida regler om bulvanförhållanden skall ges en straffrättslig eller civilrättslig utformning anser sig utskottet nu inte böra ta ställning till. Viktigt är emellertid att en lagreglering tar sikte på huvudmannen snarare än på bulvanen. Eftersom erfarenheterna visar att närstående till huvudmannen ibland anlitas som bulvaner bör behovet av särskilda regler för sådana fall övervägas. Utskottet vill också understryka betydelsen av att utrednings- och bevisproblemen beträffande bulvanförhållanden uppmärksammas.

Det bör ankomma på regeringen att bestämma de närmare formerna för utredningsarbetets bedrivande. I sammanhanget vill utskottet emellertid erinra om det utredningsarbete som pågår beträffande en utvidgning av möjligheterna att meddela näringsförbud även omfattar bulvanfrågor.

Vad utskottet sålunda anfört med anledning av motionerna 1239 och 1582 yrkande 7 delvis bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna."

Riksdagen har bifallit vad lagutskottet hemställt (rskr 1982/83:89) varefter det sedermera ankommit på kommissionen mot ekonomisk brottslighet att utföra det åsyftade utredningsarbetet. (Kommissionens direktiv; se bilaga till detta betänkande.)

1.3 Förhållandena i andra länder

Inom ramen för det arbete som bedrivs inom näringsförbudskommittén (Ju 1981:03) har genom utrikesdepartementets förmedling upplysningar inhämtats om de rättsliga förhållandena i andra länder, bl.a. med avseende på bulvanproblematiken. Svar har erhållits från de svenska ambassaderna i Danmark, Norge, Finland, Storbritannien, Förbundsrepubliken Tyskland, Frankrike, Österrike, Schweiz, USA och Canada. Enligt flertalet av de upplysningar som lämnats har emellertid inte i något av dessa länder de frågor som uppkommer vid bulvanskap föranlett någon särskild allmän lagstiftning med sikte just på bulvaner eller deras huvudmän.

Lagstiftning liknande våra regler om näringsförbud har däremot i Förbundsrepubliken Tyskland tillämpats på sådant sätt att den även ska förhindra kringgående genom

anlitande av bulvan. I rättstillämpningen har sålunda näringsförbud ibland även meddelats den som agerar som bulvan för den som på allmänna grunder fått sådant förbud. Ett särskilt stadgande om straff - fängelse i högst ett år eller böter - för den som ställer sig till förfogande som bulvan i sådana sammanhang, har också införts (se Landmann-Rohmer, Kommentar zur Gewerbeordnung, 1980, s. 52 f). I den tyska strafflagen finns vidare bland de allmänna bestämmelserna en regel som gör det möjligt att bestraffa en bulvan som figurerar i samband med näringsverksamhet. En förutsättning för att bulvanen ska kunna åläggas ansvar är dock att huvudmannen kan dömas för brott. Regeln är tillämplig både när bulvanen handlar för en juridisk person och när han agerar för en enskild näringsidkare.

I Storbritannien har ett viktigt utredningsbetänkande med förslag till genomgripande förändringar i den brittiska insolvensrätten nyligen lagts fram (Insolvency Law and Practice, Report of the Review Committee, june 1982. Ordförande har varit Sir Kenneth Cork). Det föreslås även här på liknande sätt att näringsförbud efter domstolsprövning (discretionary disqualification) ska kunna åläggas bl.a. den som handlar som bulvan åt en person vilken han vet är ålagd näringsförbud. Att handla som bulvan i ett sådant fall ska också enligt förslaget konstituera ett särskilt brott. Vidare ska såväl huvudmannen som bulvanen i vissa fall vara personligt ansvariga för skulder som uppkommer under den tid då näringsförbudet överträds (nyssnämnda Report s. 409-411).

1.4 Huvudproblemen och den rättstekniska lösningen

Med utgångspunkt från vad lagutskottet anfört kan de problem som är förknippade med bulvanskapen sammanfattningsvis anses vara följande: Bulvanskapen gör det ofta möjligt att undgå det ansvar för gäld som i många fall normalt bör vara förbundet med att ekonomisk verksamhet bedrivs. De tjänstgör som verktyg för att kringgå lag, dels ibland tvingande lagstiftning till tredje mans skydd eller skattelagstiftning, dels framför allt lagstiftning som uppställer förbud eller krav på tillstånd för visst förvärv eller viss verksamhet. Även myndigheters påbud eller förelägganden kan kringgå genom att en bulvan anlitas. De utgör ofta den juridiska konstruktion bakom vilken närstående utåt döljer sina i själva verket gemensamma ekonomiska intressen. Bulvanskapen där närstående används som bulvaner är särskilt frekventa. Utrednings- och bevisproblemen är vid brott och oegentligheter där bulvaner är inblandade, med hänsyn till bulvanskapens natur och syfte att skyla verkligheten, mer svår bemästrade än annars.

Vid de överläggningar som kommissionen haft med bl.a. företrädare för polis-, åklagar- och kronofogdemyndigheterna har dessa återkommande framhållit hur vanligt det är att bulvankonstruktioner förekommer i de mest skilda och ibland helt oväntade sammanhang. Ena gången används en bulvan för att inom en restaurangrörelse erhålla ett utskänkningstillstånd som annars skulle ha förvägrats, medan det en annan gång kan vara fråga om att inför en förestående konkurs tömma ett företag på dess tillgångar genom skenöverlåtelser till en bulvan. Genom bulvankonstruktioner söker fantasifulla och mindre nogräknade företagare att undgå betalningsansvar för skatter och avgifter och även att åstadkomma en felaktig eller olämplig placering av arbetsgivaransvaret i förhållande till sina anställda. Exempelen kan mångfaldigas. Det ställer

sig därför svårt att på förhand överblicka och genom punktregleringar effektivt möta alla de fall där bulvanskap kan tänkas komma till användning som ett medel att komma ifrån skyldigheter eller samhällets skydds- och kontrollregler. Detta talar för att problemen angrips genom ett generellt grepp i en särskild lag.

Även rättstekniska skäl talar för en sådan lösning. Syftet att undgå ansvar för gäld är till sin art av generell natur. Det kan alltså förekomma vid all slags ekonomisk verksamhet och kan inte anses vara mera framträdande vid en viss sorts verksamhet än vid en annan. Lagregler för att motverka ett sådant syfte bör därför ges en generell räckvidd och inte till sin tillämplighet begränsas till exempelvis viss bransch eller viss typ av transaktioner. Även för det fall det för ett visst bestämt område skulle finnas en lagstiftning inom vars ram regler om bulvanskap i och för sig skulle kunna passas in, bör man därför avstå från sådana punktregleringar. Dels därför att den befintliga lagstiftningen därigenom skulle tyngas av en mångfald bestämmelser med oftast helt likartat innehåll, dels därför att det generella problemet ändock inom många icke lagreglerade områden skulle kvarstå olöst.

Vid det illojala syftet att kringgå krav på tillstånd, förbud eller förelägganden som uppställs eller föranletts av gällande lagstiftning är måhända de invändningar som kan riktas mot en särskild reglering i respektive lag inte lika bärande som beträffande syftet att undgå gäld. Vad som här närmast kommer i fråga, nämligen en straffrättslig reglering, skulle väl i och för sig kunna

ta sig uttryck i särskilda ansvarsbestämmelser som tas in i de särskilda lagar där förbudet etc. finns föreskrivet. Dessa lagar omfattar ju också definitionsmässigt en heltäckande reglering av det område det är fråga om varför några oreglerade områden såsom beträffande syftet att undgå gäld inte behöver befaras. Exempelvis fastighetsbulvanlagen eller bestämmelserna om näringsförbud i konkurslagen skulle alltså i så fall kunna kompletteras med särskilt utformade straffbestämmelser med sikte på bulvanskap. I och för sig är detta säkert praktiskt möjligt. Bortsett från att även här den tidigare invändningen, om att lagstiftningen därigenom skulle till synes onödigtvis komma att tyngas av en hel serie nya bestämmelser, äger sin giltighet, tillkommer emellertid att även de straffrättsliga bestämmelserna torde resa åtskilliga frågor som närmast uteslutande är av generell natur och därför också bäst får sin lösning genom generella regler. Så torde exempelvis de definitionsfrågor som ofrånkomligen uppkommer i samband med utformandet av rekvisiten i straffbestämmelser för bulvanskap huvudsakligen vara gemensamma och bäst vinna sin lösning genom en enda mer allmänt hållen lagreglering. Vidare är de av bl.a. lagutskottet särskilt påtalade utrednings- och bevisfrågorna vid bulvanskap inte speciella och begränsade till vissa typer av kringgående utan ett generellt problem, väl lämpat för ett samlat grepp i mer allmänt hållna regler. På samma sätt är de straffrättsliga problem, som bulvanens medverkan vid bulvanskapet ger upphov till, av allmän natur och inte speciella för någon eller några typer av de handlingar som syftar till att kringgå lag.

Huruvida lagstiftningsåtgärder mot bulvanskap bör komma till uttryck i punktbestämmelser som stoppas in på lämplig plats i den befintliga lagstiftningen eller om

det är bättre med ett mer samlat grepp med sikte på en särskild lag om bulvanförhållanden, bör även styras av omfattningen och karaktären hos de regler som kommer att föreslås. Blir det ganska många eller omfattande regler är det naturligare att samla dessa i en särskild lag, även om det kan synas innebära en i viss mån okonventionell rättssystematik att blanda samman civilrättsliga och straffrättsliga bestämmelser av mera självständig betydelse i en och samma lag. Rättstekniskt innebär det också som tidigare berörts en stor fördel om man kan bygga upp en begreppsapparat genom inledande bestämmelser i en särskild lag, där definitioner ges på vad som i fortsättningen regleras. Effekten av det greppet går man miste om vid punktregleringar i olika lagar.

Från informationssynpunkt slutligen är det av stort värde om de reformer som föreslås kan presenteras samlade i en lag. Inte minst har det ett värde att i en särskild lag få fastslaget att rättsordningen allmänt tar avstånd från och ogillar i illojalt syfte anordnade bulvanskap. Detta kan stärka motviljan hos dem som ombeds vara bulvaner mot att delta i bulvanarrangemang, även om de inte annat än helt diffust har klart för sig vad deras medverkan ska tjäna till.

De bestämmelser som kommissionen vill föreslå bör av nu anförda skäl tas upp i en särskild lag. Lagen har givits namnet "bulvanlag".

1.5 Lagens uppbyggnad

Bulvanskap som partsbindningsmedel är en komplex rättsfigur, huvudsakligen utbildad i rättspraxis. Rättsläget anses alltjämt på åtskilliga punkter oklart.

"En detaljerad bestämning av begreppet bulvan, avsedd att täcka samtliga fall finns inte i svensk rätt. Termen bulvan saknar också en av svenska jurister allmänt godtagen innebörd" säger Grönfors (Ställningsfullmakt och bulvanskap, Sth 1961, s. 282) som också citerar Ernst Trygger från riksdagsdebatten 1925 då fastighetsbulvanlagen antogs: "När man sysslat med juridik en lång följd av år, blir man häpen, då man möter ett sådant uttryck i en lag som uttrycket bulvan".

Det sagda pekar mot att en lag som allmänt behandlar bulvaner och vissa andra fenomen i detta begrepps omedelbara närhet inledningsvis bör ta upp vissa grundläggande definitionsfrågor. Detta medför, som framgått tidigare, rättstekniska fördelar, genom att de regler som sedan tar upp de olika specialfrågorna kan bygga på redan kända begrepp. På så sätt undviks onödiga upprepningar. Lagtexten kan också göras kortare och tydligare inriktas på de väsentliga sakfrågor som avses med respektive bestämmelse. I den mån fråga är om regler av straffrättslig karaktär måste dessutom hänsyn tas till den inom straffrätten upprätthållna legalitetsgrundsatsen. Vissa anspråk på definitionerna måste sålunda ställas om de ska tjänstgöra som delrekvisit i sådana bestämmelser som anger förutsättningarna för att en handling skall vara straffbar. Detta talar ytterligare för att det redan i lagens inledning slås fast vad som i fortsättningen avses med bulvan, huvudman, bulvanskap och bulvanhandling.

Med hänsyn till den mångfald ofta komplicerade problem bulvanskapen ger upphov till (se Grönfors a.a. s. 276 ff) kan ambitionen på intet sätt vara att en bulvanlag fullständigt skall reglera alla aspekter på bulvanskapet. De frågor som tas upp i lagen bör i första hand vara sådana som lagutskottet i sin hemställan om lagstiftning

funnit vara särskilt angelägna. Lagens huvudinriktning bör vara att åstadkomma en reglering som gör bulvanskap med illojala syften oattraktiva genom att de får civilrättsligt oförmånliga verkningar för dem som ger sig in i bulvanförhållanden. I de fall bulvankonstruktioner används för att kringgå i lag föreskrivna förbud eller krav på tillstånd m.m. - t.ex. näringsförbud eller tillstånd att etablera sig i viss bransch eller att köpa fast egendom - vill kommissionen dessutom föreslå ett särskilt straffrättsligt ansvar för huvudmannen. Han ska kunna dömas för "bulvanbrott", en ny brottstyp som introduceras genom bulvanlagen. Även beträffande den som låter sig utnyttjas som bulvan vill kommissionen skärpa straffansvaret. Redan om han hade skälig anledning anta, att det bulvanskap han ställt sig till förfogande för, anordnades för att främja brott, bör han kunna straffas. En sådan regel kan sägas innebära ett ansvar för oaktsam medverkan till annans brott och innebär en betydande skärpning i förhållande till vad som gäller nu.

De särskilda problem som uppkommer på grund av att närstående ibland anordnar sina förmögenhetsförhållanden sinsemellan på ett sätt som innebär att man på ett illojalt sätt drar sig undan det ansvar för gäld som normalt skall åvila den som sysslar med ekonomisk verksamhet diskuterar kommissionen särskilt i avsnittet 1.7. Någon särskild bestämmelse i bulvanlagen, utöver de allmänna som givetvis också gäller närstående, har emellertid inte ansetts påkallad.

De allmänt omvittrade och kanske mest svårbemästrade problemen beträffande bulvanskap, nämligen utrednings- och bevisproblemen vill kommissionen angripa genom att i den föreslagna lagen i stor utsträckning arbeta med presumtionsregler. Härigenom kan, i de fall illojala

syften kan förmodas ligga bakom vad som utåt är avsett att framstå som oantastligt, en inte obetydlig bevisskyldighet läggs på dem som uppträder på sådant sätt och i sådant sammanhang att det finns grundad anledning anta att ett bulvanskap föreligger.

Kommissionen avser att i kommande avsnitt och även i specialmotiveringen återkomma till avgränsningen och den närmare utformningen av dessa bestämmelser.

1.6 Regler om bevisningen vid ifrågasatt bulvanskap

De problem som skapas genom de stora svårigheterna att utreda och bevisa att bulvanskap föreligger kan mötas på olika sätt. När det gäller brottsliga förfaranden eller andra områden där myndigheter eller advokater sköter utredningen - främst i utredningsmål eller konkurser - är självfallet de personella resurserna på utredarsidan av stor betydelse. Även när både kunskap och tid kan ägnas åt frågan huruvida bulvanskap föreligger kommer emellertid den utomstående som ska göra utredningen erfarenhetsmässigt ofta i underläge genom att han över huvud inte känner till eller aldrig får fram de dokument och det övriga utredningsmaterial som skulle kunna bringa ljus över vad som i verkligheten ägt rum. Genom att, enligt de traditionella bevisreglerna, det är den som hävdar att bulvanskap föreligger - dvs. i praktiken ofast åklagaren eller kronofogden - som har bevisbördan för att denna uppfattning också är riktig, är det han som får dra de oförmånliga konsekvenserna av att utredningen är ofullständig. Den föregivne huvudmannen eller bulvanen kan alltså alltid förhålla sig passiv och vägra sin medverkan till att reda ut vad som skett, i den trygga förvisningen att en bristfällig kunskap om verkligheten alltid missgynnar motparten.

Det nu beskrivna problemet - som lagutskottet ansett bör ägnas särskild uppmärksamhet - kan lösas på två sätt. En lösning är att generellt sänka kraven på den bevisning som är erforderlig för att bulvanskap ska anses föreligga. I stället för att fordra en utredning som är i det närmaste hundra procentig och ställer det utom allt rimligt tvivel att det är en bulvanhandling som företagits, kan man tänka sig att nöja sig med ett lägre beviskrav. Det skulle m.a.o. vara tillräckligt med en lägre grad av sannolikhet - t.ex. att "det finns grundad anledning att anta" - för att bulvanskap slutgiltigt ska anses föreligga. Svagheten med en sådan regel är emellertid att rättssäkerheten naggas i kanten utan att detta egentligen hos regeln medför någon mera avsevärd förbättrad effektivitet som är värd detta offer. Om svårigheten är att över huvud taget få fram utredningsmaterialet hjälper det inte att beviskravet sänks. Den lättnad som kan diskuteras kan ju inte få föranleda en sänkning av beviskravet ner till sådana nivåer att ett uppenbart ofullständigt material utan vidare kan godtas som tillräcklig bevisning. I särskilt hög grad gäller självfallet detta när det kommer i fråga att döma ut straff.

Det gäller därför att konstruera regeln så att den motiverar den som anklagas för bulvanskap - det är ju han som förfogar över bevismaterialet och som regelmässigt är insatt i vad som egentligen förekommit - att själv medverka till utredningen. Därigenom kan underlaget för bedömningen, särskilt i de fall den som framstått som bulvan i själva verket handlat självständigt och för egen räkning, antas bli säkrare. Och i de fall den som pekats ut som huvudman inte vill medverka till utredningen, trots att besvärande omständigheter föreligger, kan ofta hans bristande samarbetsvilja i sig tillmätas ett visst värde

som bevis. En regel som har dessa verkningar är en regel som inte ensidigt lägger bevisbördan på den part som påstår att ett bulvanskap föreligger, utan som fördelar ansvaret för utredningen på båda parter. Kan alltså genom ena partens utredning vissa besvärande fakta visas föreligga låter man dessa utgöra en presumtion för att ett bulvanskap är för handen. I det läget förutsätts sedan den som sålunda pekats ut själv vara den som genom att lätta på förlåten i dess helhet bäst kan bringa erforderligt ljus över vad som egentligen hänt i det som utåt har syntts ske. I valet mellan en allmän regel om bevislättning och en bestämmelse utformad som en presumtionsregel föredrar därför kommissionen det senare alternativet. Det ger tillfredsställande effektivitet samtidigt som det utredningskrav man lägger på den som framstår som bulvan får anses rimligt med hänsyn till att han är den ende som har full kännedom om de faktiska omständigheterna.

Även om det är synnerligen angeläget att tillhandahålla samhället ett mer effektivt vapen i dess på grund av utrednings- och bevissvårigheter ofta fåfänga kamp mot bulvanbrottsligheten bör emellertid den diskuterade presumtionsregeln inte utformas så allmänt att den träffar alla tänkbara kategorier av rättshandlande och presumtiva huvudmän, utan att dessa i förväg definierats som tillhörande en grupp där risken för bulvanbrottslighet är särskilt framträdande. En sådan regel skulle föra alldeles för långt. Om en allmän presumtionsregel - eller för den delen även en allmän regel om bevislättning - införs, kan antalet fall där oförvitliga personer pekats ut som bulvan eller huvudman i samband med ett bulvanförhållande antas bli oacceptabelt stort. En sådan risk är självfallet förbunden med alla regler som har till syfte att

underlätta bevisningen. Om emellertid deras tillämplighet begränsas till en bestämd krets av presumtiva huvudmän, hos vilka man vet att respekten för kravet på redlighet mot det allmänna och den med vilken man gör affärer är - eller i vart fall varit - nedsatt, synes de emellertid kunna godtas.

De presumtiva huvudmän som kommissionen anser bör träffas av en oförmånlig bevisregel är de som inom de senaste fem åren begått allvarligare brott i samband med utövande av näringsverksamhet dvs. huvudsakligen brott enligt 9-11 kap. brottsbalken (bedrägerier, trolöshetsbrott, gäldenärsbrott), skattebrott eller valutabrott. Dessa typer av brott brukar traditionellt hänföras till den ekonomiska kriminaliteten och genom att detta slags brottslighet på nu föreslaget sätt får vissa eftersläpande effekter kan de sägas föranleda ett slags "bulvankarantän". Den som dömts för ekonomiska brott har därför skäl att undvika att förekomma i sådana sammanhang där han kan tänkas ådra sig ens misstanke om att vara huvudman för en bulvan. Med tanke på de situationer och de företagsmiljöer där grogrund för misstanke om bulvanbrott kan tänkas föreligga torde en sådan eventuellt avhållande verkan hos regeln inte vara ovälkommen, utan snarast böra ses som en positiv bieffekt.

Den som är ålagd näringsförbud har enligt den lagstiftning som gäller för närvarande förfarit grovt otillbörligt mot sina borgenärer eller på annat sätt grovt åsidosatt vad som ålegat honom som näringsidkare. Har någon upprepade gånger förekommit i samband med konkurs kan också detta föranleda näringsförbud. Om en sådan person trots näringsförbudet väljer att figurera i suspekta sammanhang är det knappast uppseendeväckande att han får finna sig i

ett för honom oförmånligt bevisläge beträffande frågan om han är huvudman för en bulvan. Detta synes tvärtom fullt rimligt. Med den som begått brott i samband med utövande av näringsverksamhet bör därför jämföras den som ådömts näringsförbud.

Kommissionen har övervägt att bland de "farliga subjekten" också räkna in dem, som enligt de regler kommissionen i annat sammanhang vill föreslå, har förvägrats etableringstillstånd. Av flera skäl anser emellertid kommissionen att denna kategori inte uttryckligen bör nämnas i lagen. Dels torde grunden för vägran ofta utgöra tidigare ekonomisk brottslighet och alltså sammanfalla med de förutsättningar som avses redan skola gälla för den diskuterade bestämmelsens tillämplighet. I sådana fall skulle en hänvisning till förvägrat etableringstillstånd inte fylla någon självständig uppgift. Dels skulle det vara nödvändigt att föreskriva en tidsfrist inom vilken avslaget på ansökan om etableringstillstånd ska ha meddelats, eftersom avslag på en ansökan är något som endast gäller i det ögonblick det meddelas och inte grundlägger något varaktigt tillstånd hos den sökande. Sätts å andra sidan en särskild frist ut, inom vilken själva avslagsbeslutet ska ha meddelats, får denna frist i alla fall ett drag av godtycke över sig. De omständigheter som föranlett avslaget, och som är det intressanta i nu förevarande sammanhang, kan ju i sin tur ha inträffat olika långt tillbaka i tiden före själva beslutet. Vid exempelvis en femårsfrist i den här aktuella bestämmelsen och en kanske lika lång frist i prövningsärendet om etableringstillstånd, skulle uppemot tio år gamla förhållanden kunna spela in vid tillämpningen av bestämmelsen. Detta vore en alldeles för långtgående regel inte minst med tanke på dess indirekta betydelse för det straffrättsliga ansvaret. Av nu

angivna skäl bör alltså förvägrat etableringstillstånd inte tas upp bland de omständigheter som gör en presumptionsregel tillämplig.

För de angivna ekonomiska brotten - men inte beträffande näringsförbudet, det ska vara gällande då bulvanhandlingen företas - bör anges en frist om fem år tillbaka i tiden, inom vilken brotten skall ha begåtts för att vinna beaktande.

En regel med i viss mening omkastad bevisbörda kan synas avvika från vad som traditionellt brukar hävdas inom i vart fall straffrätten. Fenomenet är emellertid inte okänt inom strafflagstiftningen. Exempel på regler som konstruerats på sådant sätt finns inom specialstraffrätten (inom den nu gällande se t.ex. 163 § 6. vägtrafikungörelsen (1972:603) eller 7 kap. 4 § 9. tryckfrihetsförordningen). Vid brottslighet av det slag det här är fråga om där utrednings- och bevissvårigheterna är allmänt omvittnade, torde det vidare vara ofrånkomligt med bl.a. bevisregler som är konstruerade på annat sätt än som är vanligt, om rättsordningen ska få någon som helst bukt med problemen. Lagutskottet har också i sin hemställan om utredning särskilt understrukt betydelsen av att utrednings- och bevisproblemen beträffande bulvanförhållanden uppmärksammas (LU 1982/83:16, s. 30) och representanter för åklagarna och andra myndigheter har vid hearings inför kommissionen samstämmigt omvittnat hur de kommer till korta i sin kamp mot illojala bulvanskap på grund av de traditionella bevisreglernas otillräcklighet.

Jämför vidare i sammanhanget dåvarande statsrådet Winbergs anförande i prop. 1979/80:66 s. 16 angående

införandet av en regel vid häleribrottet enligt vilken den misstänkte för att undgå ansvar ålades att själv bevisa att han förvärvat eller mottagit egendomen från en behörig person: "Mot denna kan, som domareförbundet har påpekat, den invändningen visserligen riktas att den innefattar ett avsteg från principen att beviskrav i regel inte läggs på den tilltalade i ett brottmål. I BrB finns ett sådant krav föreskrivet endast ifråga om brottet förtal (5 kap. 1 § andra stycket BrB). Denna invändning kan dock enligt min mening inte vara avgörande. Om man i fortsättningen vill på en gång utvidga möjligheterna att på straffrättslig väg beivra den organiserade brottsligheten och tillgodose rätts-säkerhetens krav, torde det i viss utsträckning bli nödvändigt att söka nya vägar vid kriminaliseringen. Övervägande skäl talar alltså enligt min mening för att utforma den nya straffbestämmelsen på ett sådant sätt att den ger möjlighet för den misstänkte att frita sig från ansvar, om han kan bevisa att han förvärvat eller mottagit egendomen från en behörig person". (9:6 BrB fick till slut efter lagrådets granskning en annan lagteknisk konstruktion, som emellertid inte var föranledd av något principiellt avståndstagande till vad föredragande statsrådet tidigare anfört, se a.prop. s. 131 och 135).

Kommissionen vill alltså föreslå en regel enligt vilken en grundad misstanke om att en bulvanhandling företagits, jämte det förhållandet att den föregivne huvudmannen har begått allvarligare brott i samband med näringsutövning - är ett "farligt subjekt" - ska medföra en presumtion om att ett bulvanskap föreligger. Beroende på omständigheterna och vilken talan som förs blir det sedan en sak för huvudmannen eller bulvanen - eller kanske båda - att förebringa bevisning om att bulvanskap inte föreligger eller m.a.o. att den handlande har uppträtt självständigt

i förhållande till huvudmannen. Det är kommissionens förvissning att i de sällsynta fall då grundad anledning att anta bulvanskap finns, men sådant likväl inte föreligger, den erforderliga motbevisningen kommer att kunna förebringas utan större svårighet. Om bestämmelsen placeras i en inledande paragraf i lagen kan den, i den mån ett "farligt subjekt" är inblandat, tilläggas betydelse även för de följande bestämmelserna i lagen, nämligen såvitt avser den begränsade frågan om ett bulvanskap enligt lagens definition föreligger.

Beträffande de ytterligare förutsättningar som sedan krävs för att de följande bestämmelserna i lagen ska vara tillämpliga får bevisspörsmålen lösas med utgångspunkt från vad som föreskrivs i respektive bestämmelse för varje särskilt fall eller eljest enligt allmänna principer om beviskrav och bevisbördans placering. Såvitt avser straffbestämmelserna har åklagaren att på vanligt sätt styrka exempelvis att ett förbud etc. kringgås respektive, i den regel kommissionen vill föreslå om bulvanens straffansvar för medverkan, att en brottslig gärning främjats genom bulvanskapet och att bulvanen hade skälig anledning anta att bulvanskapet anordnades i detta syfte.

1.7 Civilrättsliga regler med sikte på bulvanförhållanden

En lagstiftning som syftar till att motverka bulvanskap bör för uppnående av största möjliga effektivitet arbeta med såväl civilrättsliga som straffrättsliga medel. Vid bulvanskap som anordnas av huvudsakligen illojala skäl bör sålunda den preventiva verkan som kan följa av tillämpliga straffbestämmelser förstärkas och bulvanarrangemang göras än mindre attraktiva genom att även en

männen. Och i den mån bulvanskapen trots att de har ett illojalt syfte inte bör bli föremål för straff, kan en civilrättslig sanktion verka styrande genom att omintetgöra själva den eftersträlvade effekten av bulvanskapet, dvs. vanligen att huvudmannen skall undgå ansvar för gäld.

De situationer som i rättspraxis angående bulvanskap föranlett civilrättslig bundenhet för huvudmannen och samtidigt kunnat urskiljas tillräckligt klart för att typiseras och gränsas av efter någorlunda bestämda linjer har varit huvudsakligen två.

Det ena fallet är att det varit fråga om drivande av rörelse för huvudmannens räkning men i bulvanens regi (se Grönfors a.a. s. 308 f med hänv.) Vanligen har det i dessa fall kunnat antas, att ett huvudsyfte med bulvanskapet i själva verket varit att undandra borgenärerna vissa tillgångar. Genom att anta bundenhet för huvudmannen och därmed skydda rörelsens borgenärer har man i själva verket neutraliserat det ogillade syftet med bulvanarrangemanget (a.a. s. 310).

Det andra huvudtypfallet där bulvanskapet öppet har tillerkänts partsbindande verkan, har sagts vara den situationen att en juridisk person skjutits emellan huvudmannen och medkontrahenten som bulvan (a.a. s. 311). Även här torde ofta det huvudsakliga syftet ha varit att utestänga borgenärerna från att göra ansvarighet gällande mot huvudmannen. En omständighet som kan tyda på att syftet har varit detta illojala är att kapitalunderlaget i den association som blott tjänstgjort som bulvan uppenbarligen varit för litet i förhållande till den verksamhet som bedrivits.

En väg som skulle kunna beträdas om man vill ha civilrättsligt verkande medel mot bulvanskap är givetvis att istället tillskapa regler om ogiltighet av bulvanhandlingar vid i vart fall sådana bulvanskap som bedöms som illojala. Emellertid skulle sådana regler - alldeles fränsett att de inte passar in utan snarare står i strid med de grundsatser som utvecklats i praxis - inte leda till i övrigt praktiskt godtagbara resultat. Om avtal för skens skull är ju regelmässigt inte fråga i dessa situationer där tredje man är medkontrahent, utan avsikten är att försäljningen, hyresavtalet eller vad det nu är fråga om, verkligen ska komma till stånd, låt vara reellt med en annan avtalspartner än medkontrahent-tredje mannen har utgått från. Ogiltighet skulle därför ofta kunna slå oförmånligt mot tredje mannen. Dessutom skulle det verka störande och leda till stor oreda i omsättningslivet och även förorsaka skattemässiga komplikationer om, kanske efter lång tid, en ibland hel serie transaktioner skulle kunna bringas att gå åter på grund av ogiltighet.

I förslaget bör därför en annan lösning väljas. I stället för ogiltighet bör tvärtom i de illojala bulvanfallen bundenhet på grund av bulvanhandlingen inträda för såväl huvudmannen som bulvanen. Tredje mannen får härigenom som en bieffekt i dessa fall en ökad säkerhet - han kan vända sig mot både bulvanen och huvudmannen i stället för att som normalt vara hänvisad till bara en gäldenär.

I de fall bulvanen varit helt osjälvständig och kanske bara lånat ut sitt namn, kunde det synas naturligare att undvika dubbel bundenhet och att i analogi med vad som gäller vid fullmakt bara låta den "egentlige" avtalsparten, dvs. huvudmannen, bli bunden av bulvanhandlingen gentemot tredje man. För att motverka att presumtiva

bulvaner i tvivelaktiga bulvanskap vill ställa upp ens i sådana sammanhang där de tilldelas en helt passiv roll, kan emellertid bundenhet för bulvanen, med åtföljande risk för ibland betydande betalningsskyldighet, vara ett verksamt medel. Bulvanen har trots allt handlat i eget namn och då är hans personliga bundenhet snarast i överensstämmelse med huvudregeln för den handlande. Enligt den regel kommissionen vill föreslå ska sålunda bulvanen vara bunden även i de fall hans praktiska roll varit helt begränsad.

De regler om bundenhet som tas upp i lagen bör till sin direkta tillämplighet vara begränsade till vad som kan kallas illojala bulvanskap. Regelns avfattning bör alltså återspegla vad som, enligt vad berörts ovan, i rättspraxis föranlett ansvarsgenombrott vid bulvanskap. Avsikten bör däremot inte vara att uttömmande reglera alla de fall då bundenhet för huvudman eller bulvan uppkommer vid bulvanskap. Beroende på omständigheterna i det individuella fallet kan säkerligen åtskilliga andra fall av bundenhet föreligga, inte minst vid sådana bulvanskap där något illojalt syfte inte kan misstänkas. Det får ankomma på rättstillämpningen att närmare mejsla ut partsbindningsmönstret vid olika former av bulvanskap.

Vid sidan av brottsliga förfaranden där bulvan kommit till användning bör de illojala fall som ska omfattas av den här diskuterade bestämmelsen vara sådana där syftet med bulvanarrangemanget är att undgå ansvaret för gäld, redan förefintlig sådan eller sådan som kan förväntas uppkomma. Det mest typiska exemplet där sådant syfte kan antas föreligga torde vara att rörelse drivs genom bulvan, men även andra typer av bulvanhandlingar kan givetvis ha detta syfte.

Ett annat fall där syftet med bulvanarrangemanget får anses så illojalt att det bör motverkas av lagen är försök till kringgående av civilrättslig skyddslagstiftning. Exempel på ett sådant illojalt syfte att kringgå tvingande lag kan vara att en hyresvärd genom en bulvan - ofta en närstående, såsom förstahandshyresgäst - hyr ut en lägenhet i andra hand för att därigenom förhindra att den som faktiskt ska bo i lägenheten kommer i åtnjutande av besittningsskydd m.m. (Se härtill SOU 1981:77, Hyresrätt 3, s. 261 ff särsk. s. 265). Ett annat exempel kan vara att näringsidkare använder privatperson som bulvan för att i konsumentrelationer undvika tillämpligheten av tvingande skyddslagstiftning och ibland även skattelagstiftning. Ett regelrätt konsumentköp av t.ex. en begagnad bil arrangeras till det yttre som blott förmedling av ett köp från tidigare ägare, dvs. en privatperson. Det ligger i sakens natur att det illojala syfte som ligger bakom ett bulvanskap - liksom f.ö. ofta det förhållandet att en handling i eget namn företagits för en annans räkning - som regel är svårt att bevisa. Om regler om bulvanskap ska få någon genomslagskraft och betydelse är det därför som tidigare flera gånger framhållits nödvändigt att på de punkter det synes möjligt införa regler som i förhållande till vad som i allmänhet gäller innebär en lättnad i bevishänseende. Den del av den här diskuterade bestämmelsen som begränsar dess tillämplighet till de illojala fallen bör därför utformas som en presumtionsregel. Utgångspunkten ska alltså vara ett antagande att bulvanskapet anordnats i illojalt syfte, dvs. för att huvudmannen ska undgå gäldsansvar eller för att han ska kringgå eljest tillämplig tvingande lagstiftning. Om den som utsätts för krav med stöd av en sådan bestämmelse sedan inte förmår visa att det varit av huvudsakligen annan

anledning än den nyss angivna som bulvanskapet anordnats bör ansvarsgenombrott ske med åtföljande möjlighet att göra fordran gällande mot såväl huvudmannen som bulvanen.

En sådan presumtionsregel som berörts nu blir emellertid inte den enda bevislätnadsregel som kan tillämpas i ett särskilt fall. Av den tidigare berörda bevisregeln i lagens inledande bestämmelser, som förutsätts bli indirekt tillämplig även vid ifrågasatt tillämpning av den nu diskuterade civilrättsliga regeln om ansvarsgenombrott, följer att beträffande vissa personer - sådana som under de närmaste fem åren ådömts näringsförbud eller fällts till ansvar för ekonomisk brottslighet - bulvanskapet som sådant presumeras föreligga. Detta kan i vissa fall innebära att den som framstår som huvudman får två presumtioner att motbevisa, dels den mer allmänna att ett bulvanskap föreligger, dels den som behandlas nu och som utgår från att bulvanskapet i fråga är anordnat i illojalt syfte.

En regel som innebär att de illojala bulvanskapen kan åberopas som ett partsbindningsmedel och därigenom läggas till grund för huvudmannens bundenhet bör konstrueras på ett sådant sätt att bundenheten för huvudmannen inte är ovillkorlig, utan förutsätter att bundenheten också önskas från medkontrahentens - tredje mannens sida. Det bör alltså bara vara till dennes förmån som regelns tillämplighet kan påkallas. Regeln motiveras och tillskapas ju för att bundenheten i dessa fall ska verka som en civilrättslig sanktion och på så sätt vara ett avhållande medel mot bulvantransaktioner. Anledning saknas då att ge reglerna härom längre räckvidd än som motiveras av detta avhållande syfte. Bundenhet som enbart

är i huvudmannens - den som initierat det illojala bulvanskapet - intresse bör därför inte komma i fråga.

Rättsförhållandet inbördes mellan huvudmannen och bulvanen är ett ämne som inte bör regleras genom bulvanlagen. Syftet med lagen är inte i första hand att lösa de civilrättsliga problem som kommer upp vid olika former av bulvanskap. De regler av civilrättslig karaktär som tas upp i lagen motiveras av lagens ändamål att motverka från rättsordningens synpunkt icke önskvärda bulvanskap. Anledning saknas därför att vidta en civilrättslig reglering som går längre än som behövs för att tillgodose detta syfte. Om man åter ser till eventuella styrande föreskrifter angående huvudmannens och bulvanens mellanhavande vilkas effekt trots allt kunde tänkas vara att de verkade avhållande på presumtiva bulvaner, torde närmast komma i fråga en reglering av bulvanavtalet eller uppdraget genom tvingande bestämmelser. En sådan teknik brukar komma till användning vid avtalstyper där den ena parten i egenskap av konsument eller eljest intar en underlägsen ställning i avtalsförhållandet och där framför allt den ena parten typiskt sett har ett intresse av att åberopa den tvingande regeln. Vid bulvanskap är förhållandena oftast helt annorlunda. Något särskilt samhällsintresse att skydda bulvanen finns inte, i vart fall inte vid de illojala bulvanskapen som lagen riktar in sig på. Parterna - bulvan och huvudman - torde dessutom båda sakna intresse av någon annan reglering i allmänhet än den de själva kommit överens om och i synnerhet av en alternativ reglering som utformats med sikte på att åstadkomma en reglering av bulvanskapet som gör dessa oattraktiva för de inblandade parterna. Genomslagskraften hos sådana bestämmelser kan därför

antas bli låg. Något förslag till sådana regler vill kommissionen därför inte lägga fram. (Några orienterande synpunkter på vad som gäller i fråga om det "inre" bulvanförhållandet ges av Grönfors a.a. s. 314 ff).

1.8 Närstående som bulvaner

Givetvis ligger det nära till hands att den som vill dölja sina förehavanden genom att anordna ett bulvanskap därvid utnyttjar sina närstående som bulvaner. Lagutskottet har också i sin begäran om lagstiftning om bulvanskap pekat på behovet av särskilda regler för sådana fall (LU 1982/83:16 s. 30, se ovan avsnittet 1.2).

Flertalet av de situationer där närstående ställer sig till förfogande som bulvaner fångas in av de allmänna regler om bulvanskap som kommissionen vill föreslå. Någon ytterligare regel om exempelvis bevislättning när en närstående misstänks vara bulvan torde sålunda inte vara erforderlig för det fall att den som framstår som huvudman är ett "farligt subjekt". För dessa fall där den misstänkte huvudmannen meddelats näringsförbud eller under de senaste åren dömts för ekonomisk brottslighet, avser kommissionen, enligt vad som framgått av det föregående, att föreslå en regel som underlättar bevisningen genom en i viss mening omkastad bevisbörda. Härigenom läggs det på huvudmannen eller bulvanen att visa att det i själva verket inte är fråga om ett bulvanskap, utan att den handlande uppträtt självständigt i förhållande till den föregivne huvudmannen. En sådan regel gäller givetvis också för det fall den som pekats ut som bulvan är en närstående till huvudmannen. En ännu mer långtgående regel för dessa fall torde varken vara behövlig eller av principiella skäl böra komma i fråga.

Däremot är det naturligtvis i och för sig tänkbart att låta egenskapen av närstående vara en i detta sammanhang besvärande omständighet i de fall bulvanskap på goda grunder kan misstänkas, men någon belastning i form av näringsförbud eller tidigare ekonomisk brottslighet inte föreligger med avseende på den föregivne huvudmannen. Bl.a. i de fall motivet till att bulvanskap anordnas huvudsakligen är att huvudmannen ska undgå det ansvar för gäld som annars normalt skulle åvila honom, kan det då närstående figurerar i bilden, finnas ett behov av en bevislätnadsregel också beträffande själva grundfrågan om ett bulvanförhållande över huvud kan anses vara för handen. Det torde inte vara ovanligt att just närstående anlitas som bulvaner för att uppnå detta syfte. Inte minst gäller detta de fall då fråga är om olika juridiska personer som är närstående till varandra. Man behöver bara tänka på sådana fall då en och samma person eller annars samma ägarintresse driver flera bolag i inbördes samarbete men där tillgångar och fordringar samlas på ett håll medan skulderna ackumuleras i ett särskilt bolag som egentligen blott är bulvan för verksamheten i dess helhet. Av delvis samma skäl som kommissionen anfört i anslutning till diskussionen om de begränsningar som av hänsyn till rättssäkerheten måste göras i tillämpligheten av en regel som föreskriver omkastad bevisbörda, ämnar kommissionen emellertid avstå från att låta den mer allmänna bevisregeln gälla inte bara "farliga subjekt", utan också "närstående" oavsett om den föregivne huvudmannen tidigare låtit ekonomisk kriminalitet komma sig till last.

Egenskapen av närstående bör enligt kommissionens mening istället bli en omständighet som särskilt beaktas inom ramen för den fria bevisprövningen när domstolen, med

tillämpning av vanliga regler om beviskrav och bevisbördans placering, har att ta ställning till om ett bulvanförhållande föreligger. De underrättsdomar om överträdelse av näringsförbud som hittills hunnit meddelas ger också ett intryck av att kraven på bevisning angående bulvanskapet som sådant kan sättas ganska lågt när den som formellt fortsatt rörelsen i den näringsförbudnes ställe varit en till honom närstående. (Se exempelvis Uppsala tingsrätts dom nr DB 294 i mål nr B 1344/82 och Linköpings tingsrätts dom nr DB 157 i mål nr B 951/82).

En annan situation, som är av delvis annan karaktär, men där närstående till men för allmänna och enskilda borgenärsintressen icke sällan utnyttjas som bulvaner, är det välkända skolexemplet där en person som driver ekonomisk verksamhet plöjer ner rörelsens intäkter i en privatförmögenhet som formellt "är skriven på hustrun" medan kostnaderna för dessa intäkters förvärvande genom ofta återkommande konkurser får drabba det allmänna och enskilda leverantörer eller andra borgenärer. För många framstår det som stötande att egendom på detta sätt kan göras oåtkomlig för borgenärerna medan konkursgäldenären privat lever ett liv under oförändrade, ofta mycket goda materiella villkor. Han kan t.ex. fortsätta som om ingenting hänt att nyttja t.ex. villa, sommarbostad eller bil och båt därför att denna egendom formellt tillhör maken eller barnen.

Utsökningsbalkens (UB:s) regler om utmätning av lös egendom, som varaktigt sammanboende makar eller sambor har i sin gemensamma besittning, föreskriver visserligen redan nu att egendomen skall presumeras helt tillhöra gäldenären om det inte görs sannolikt att den är samägd och det ej heller framgår att den tillhör andre maken

eller någon annan, 4:19 UB. Det skall emellertid observeras att denna regel endast gäller vid utmätning och den summariska prövning som därvid görs. Befinns i anledning av andre makens anspråk, skäl för hänvisning till rättegång föreligga, gäller vid den prövning av äganderättsfrågan som görs vid domstolen, inte någon motsvarande presumtion om ensam äganderätt för sambesittande gäldenär, utan där torde vanliga bevisregler gälla. Det är dock möjligt att även vid denna prövning besittningsförhållandena i någon mån grundlägger ett slags presumtion för besittarens rätt och motsvarande bevisbörda för tredje man. (Se Håstad, Sakrätt avseende lös egendom, Sthlm 1982 s. 94 f. Jfr NJA 1976 s. 523).

UB:s regler vid utmätning sägs i och för sig mindre väl återspegla de faktiska egendomsförhållandena i ett äktenskap (LU 1980/81:23 s. 30). De utgör en kompromiss där inte minst önskemål om utsokningsförfarandets effektivitet beaktats.

Enligt konkurslagens system medför egenskapen av närstående hos en medkontrahent bl.a. att återvinning kan ske i större utsträckning än annars. De frister inom vilka rättshandlingen i fråga ska ha vidtagits för att återvinning ska kunna ske förlängs sålunda. BRÅ:s PM 1982:5 "Återvinningsregler vid konkurs" tar upp ett förslag att återvinningsregeln i 30 § konkurslagen ska skärpas i en icke obetydlig omfattning, bl.a. med avseende på närstående. Inom kommissionen pågår i annat sammanhang lagstiftningsarbete på grundval av detta förslag. Med en sådan återvinningsregel bör man i stor utsträckning kunna komma till rätta med de bulvsituationer som tar sig uttryck i att huvudmannen formellt avhänder sig egendomen till närstående för att han inte själv längre ska framstå som ägare, trots att

han fortsätter att i praktiken ha samma tillgång till egendomens utnyttjande som han hade förut.

Andra bulvankonstruktioner med närstående inblandade träffas emellertid inte av en återvinningsregel. Egendom, t.ex. en villafastighet, som redan från början köps in från utomstående av bulvanen - ofta hustrun - och lagfars för henne ensam, men där huvudmannen - mannen - ordnar finansieringen och i praktiken står för kostnaden kan oftast inte träffas av återvinning. (Jfr dock BRÅ:s nyssnämnda PM s. 89 enligt vilken det förekommit att amorteringar återvunnits). Möjligen kan de däremot komma åt med stöd av allmänna regler om bulvanskap. I anslutning till HD:s dom i rättsfallet NJA 1982 s. 589, där HD:s majoritet tilldömde den icke lagfarne maken hälften av fastigheten, anför JR Hessler till utveckling av sin mening bl.a. följande:

"I ett fall som det förevarande, där den dolde ägaren synes ha åsyftat att undandra egendomen sina borgenärer, får det en särskild aktualitet att se på hur det förhåller sig med denna fråga, dvs. vilka möjligheter hans borgenärer kan ha att tillgodogöra sig hans rätt.

Klart synes vara att om den dolde ägaren försätts i konkurs, konkursboet bör ha samma möjlighet som ägaren själv att föra talan som leder fram till att den öppne ägaren förpliktas insätta den dolde som andelsägare eller till att dom meddelas enligt vilken den dolde ägaren förklaras som samägare. Vad gäller utmätning för den dolde ägarens gäld förefaller det något tveksamt, om den dolda äganderätten skulle kunna tas i anspråk. Att i själva utmätningssärendet visa, att en samäganderättsandel i

fastigheten tillkommer utmätningsgäldenären, kan i betraktande av den strama presumptionsregeln i UB 4 kap. 24 § om äganderätt för den som har lagfart inte vara någon lätt uppgift; helt omöjlig är den väl dock inte, t.ex. om parterna är ense. Jfr i detta sammanhang NJA 1981 s. 448. Ett ianspråktagande av den obligationsrättsliga rätten att i förhållande till den öppne ägaren vinna förklaring om samäganderätt är väl inte heller något särskilt praktiskt förfarande.

Helt bör man dock inte utesluta utmätningssmögjligheten. Det blir ju alltmer vanligt att egendom av gäldbunden make eller samboende "skrivs på" den andra parten; exempel är motorfordon och, som i förevarande fall, fastigheter avsedda som personlig bostad. Detta kan leda till att borgenärer kan få ökat intresse av att söka komma åt de dolda äganderätter som kan föreligga. Om det blir klart att i fall, där finansieringen skett med medel som härrör eller måste antas härröra från den gäldbundna parten, krav ställs på att en giltig rättshandling skall kunna visas föreligga varigenom medlen överförts till den andra parten, kan det måhända bidra till att förfaranden av berört slag kommer att te sig mindre attraktiva."

Regler liknande UB:s kan givetvis införas även beträffande den ordinära processen om bättre rätt till egendom. Som nämnts tidigare skall ju kronofogdemyndigheten, om egendom utmäts trots att tredje man - t.ex. maken - har påstått bättre rätt till egendomen, förelägga tredje mannen att väcka talan i saken (4:20 och 26 UB). Hänvisningen till domstol skall dock endast ges "om skäl föreligger" varför vissa äganderettsfrågor i

praktiken materiellt sett kommer att avgöras redan på utmättningsstadiet genom UB:s presumtionsregel i 4:19. Något föreläggande behöver nämligen inte ges om anspråket är uppenbart ogrundat och äganderätsfrågan därför måste anses klar. Det får bl.a. med hänsyn till egendomens värde och förhållandena i övrigt bedömas, om all tvekan bör undanröjas, t.ex. när make gjort anspråk på ensamrätt till egendomen (Walín m.fl., Utsökningsbalken, Lund 1982, s. 148). Departementschefen uttalade att ifråga om särskilt värdefull egendom borde föreläggande kunna ges under lindrigare förutsättningar än eljest och att detsamma gällde när anspråk framställs av make eller den som sammanbor med gäldenären under äktenskapsliknande förhållanden (prop. 1980/81:8 s. 1211 f).

Det nyss återgivna uttalandet synes tyda på att vid UB:s tillkomst önskemålet om utsökningsförfarandets effektivitet inte ansågs tillräckligt starkt för att få utöva inverkan på vad som traditionellt civilrättsligt gäller ifråga om äganderätt och makars förmögenhetsförhållanden. F.n. gäller ju i princip att varje make äger den egendom han eller hon förvärvat, i den mån annat inte är föreskrivet i äktenskapsförord, gåvohandling e.d. Givetvis kan även samäganderätt mellan makar förekomma, men någon presumtion om samäganderätt finns inte. Regler som i realiteten ibland leder till att även den icke gäldbundne maken får svara med sin egendom för den andre makens skulder, skulle också kunna tyckas strida mot den moderna äktenskapsrättens idéer om makarnas självständighet som individer. HD:s nyssnämnda dom i NJA 1982 s. 589 kan emellertid i någon mån sägas innebära ett steg i denna riktning.

En i förhållande till UB:s nuvarande system något utvidgad regel skulle emellertid kunna utformas som en

bevisregel och då inte behöva ses som något större intrång i det traditionella sakrättsliga systemet. Även fria individer i samverkan kan ju vara samägare och den andel som tillkommer t.ex. hustrun enligt ett samäganderättsförhållande skulle inte kunna tas i anspråk för den andre makens gäld. Finns det å andra sidan sakliga skäl för ett arrangemang där hustrun ensam är ägare torde det vidare inte vara alltför betungande att förebbringa sådan övertygande motbevisning att en presumtion om samäganderätt skulle kunna brytas. Omständigheter som var för sig eller tillsammans tagna skulle kunna tillmätas betydelse är exempelvis om det av skriftlig handling - faktura eller liknande - framgår att ena maken ensam är köpare och denne make samtidigt tagit ut pengar från ett konto som han ensam disponerar. Har maken ifråga faktiska inkomster som möjliggör inköp av egendom som han behöver för eget bruk är givetvis detta en omständighet av vikt (jfr LU 1980/81:23 s. 30).

En regel av den karaktär som här antytts skulle alltså kunna utformas som en presumtionsregel enligt vilken egendom som närstående gemensamt har tillgång till och kan nyttja, i obeståndsfall anses tillhöra gäldenären oberoende av hur äganderättsförhållandena de närstående sinsemellan formellt ordnats. Det skulle dock vara möjligt för den icke-gäldbundne närstående att motbevisa presumtionen om gäldenärens äganderätt. För att presumtionen överhuvud ska gälla skulle vidare, utöver att nyss nämnda kvalificerade objektiva fakta - gemensamt nyttjande och obestånd - föreligger, krävas att egendomen förvärvats under den tid förvärvaren haft egenskapen av att vara närstående. (En tänkbar lydelse hos den regel som här diskuteras skulle kunna vara följande:

"Har någon under den tid han varit närstående till en gäldenär, som kommit på obestånd, från denne eller mot

vederlag från annan förvärvat egendom som gäldenären har tillgång till och kan nyttja, anses, såvitt avser förhållandet till gäldenärens borgenärer, egendomen tillhöra gäldenären, om och i den mån det inte på grund av särskilda omständigheter måste antas att den närstående vid förvärvet handlat självständigt i förhållande till gäldenären.

Med närstående i första stycket avses den som enligt 29 a § konkurslagen (1921:225) skall anses som närstående till gäldenären, näringsidkare eller juridisk person.")

I gällande rätt erbjuds f.n. möjlighet att skapa ett särskilt legalt bevis om vem av två makar som är ägare till viss egendom. Regler härom finns i giftermålsbalken 6:9. Har makarna upprättat en förteckning över egendom som tillhör vardera eller en av dem och är förteckningen bekräftad på heder och samvete och försedd med intyg av vittnen om underskriften och dagen därför, skall förteckningen ha vitsord vid tvist om vilkendera maken egendomen tillhör, om det inte visas eller på grund av särskilda omständigheter kan antas att den är oriktig. Sådant vitsord tillkommer dock inte förteckningen, om tvisten uppstår vid utmätning som sker inom ett år från förteckningens upprättande eller i konkurs vilken följer på ansökan som har gjorts inom samma tid. Familjelags-sakkunniga har i sitt förslag till äktenskapsbalk (SOU 1981:85 s. 360) inte ansett sig böra ta in någon sådan bestämmelse om ett legalt bevismedel rörande äganderätten till egendom. Något behov därav har de sakkunniga inte kunnat finna. Har makarna upprättat en förteckning får bevisvärdet därav enligt förslaget istället bedömas fritt från fall till fall.

Trots att behov av en specialregel om närståendes förmögenhetsförhållanden enligt den modell som här

diskuterats säkerligen i många fall föreligger vill kommissionen emellertid inte lägga fram något förslag till en sådan bestämmelse i detta sammanhang. Anledningarna härtill är flera. Främst talar mot en sådan regel att den skulle bli tillämplig också i de många fall där näringsverksamhet bedrivs i rätt liten omfattning, med kanske inga eller blott ett fåtal anställda. Vid sådan småföretagsverksamhet kan det ofta framstå som legitimt att näringsidkaren försöker hålla den egentliga privata familjeförmögenheten utanför den yrkesmässiga verksamheten, allrahelst som denna förmögenhet ofta är begränsad till vad som behövs för att upprätthålla familjens sociala basfunktioner. Det kan m.a.o. inte anses som särskilt stötande om vad som hålls avskilt från rörelsens ekonomi är huvudsakligen det egna hemmet och vad som normalt hör till familjens bohag. En regel som slog till även i dessa fall skulle alltså med rätta kunna anses föra för långt och skjuta över målet.

Vidare erbjuder lagstiftningen i övrigt - i vart fall den som planeras - trots allt vissa inte obetydliga möjligheter att komma till rätta med vissa av de oarter som förekommer inom detta problemområde. Återvinningsreglerna och den effektivisering av dessa som pågående arbete syftar till kan sålunda anses tillfredsställande ta om hand de fall där överföring av egendom sker till den närstående - bulvanen - från gäldenären själv. Dessa fall av illojalt anordnade förmögenhetsförhållanden mellan närstående kan förmodas vara de helt dominerande beträffande frekvensen, eftersom det oftast är ett nära förestående obestånd som utlöser aktivitet av det slag det här är fråga om.

Slutligen har utredningen om säkerhetsåtgärder m.m. i skatteprocessen (USS) i sitt förslag till lag om

skatteansvar föreslagit vissa ganska långtgående regler med karaktär av bulvanbestämmelser. Äger närstående till en skattegäldenär sålunda egendom som används i skattegäldenärens näringsverksamhet och som är av väsentlig betydelse för denna, föreslås skatteansvar inträda för ägaren intill egendomens värde för skatt som kan anses hänförlig till verksamheten. Äger annan än närstående till skattegäldenären egendomen inträder motsvarande skatteansvar för ägaren, om han förvärvat egendomen av skattegäldenären eller närstående till denne (förslaget till lag om skatteansvar 10 §, SOU 1983:23 s. 343 ff). Även detta förslag torde - såvitt gäller statens intressen som borgenär - vara ägnat att komma till rätta med vissa oarter av här antydd karaktär, även om det med hänsyn till regelns begränsning till sådan egendom som används i näringsverksamhet, torde få störst betydelse med avseende på förhållandet juridiska personer emellan.

Med hänsyn till vad nu sagts och då de praktiskt betydelsefulla fallen där närstående anlitas som bulvaner - nämligen vid kringgående av förbud och krav på tillstånd samt vid arrangemang för att undgå det direkta ansvaret för gäld - träffas av de allmänna civilrättsliga och straffrättsliga regler kommissionen i övrigt vill lägga fram, avstår alltså kommissionen från att i samband med bulvanlagen också föreslå någon specialregel som tar sikte på närståendes inbördes förmögenhetsförhållanden.

1.9 Straffrättsliga regler om bulvanskap

Som torde ha framgått vid den tidigare genomgången kan inte alla former av bulvanskap anses ha tillkommit i illojalt syfte. Än mindre kan naturligtvis anordnandet av bulvanskap generellt sägas vara straffvärt. Man behöver bara tänka på sådana fall då en koncern, som avser att

gå in i en ny bransch men som inte vill röja sina planer genom en bulvanhandling sluter ett kommissionärsbolagsavtal med ett annat bolag. Ett sådant förfarande behöver inte ens anses illojalt. Det torde alltså inte kunna komma ifråga att utan vidare straffbelägga redan bulvanskapet som sådant.

Däremot kunde det väl i och för sig tänkas att den som anordnar bulvanskap i illojalt syfte bestraffas. Förefintligheten av ett sådant illojalt syfte är emellertid, innan det hunnit manifesteras i något yttre objektivet faktum, så gott som omöjligt att styrka. Föreligger å andra sidan en "illojal effekt" såsom ett konstaterbart yttre faktum följer därav ofta med hög grad av sannolikhet att också bulvanskapet som sådant varit illojalt. Man torde - åtminstone såvitt avser huvudmannen, dvs. den som tagit initiativet till bulvanskapet och på vars uppdrag bulvanen handlar - ofta utan vidare kunna utgå från att ett direkt uppsåt att uppnå den illojala effekten förelegat.

I avsnittet 1.7 ovan har kommissionen sagt sig ha för avsikt att föreslå att en i viss mening civilrättslig sanktion mot bulvanskap tillskapas. Syftena att undgå ansvar för gäld eller att kringgå tvingande lag har därvid - utöver vad som kan vara brott enligt den bestämmelse som nu diskuteras - ansetts som till sin typ illojala. Motsvarande syften bör däremot inte tas med när det straffbara området ska gränsas av. Anledningarna härtill är flera. Dels kan vid sådana syften inte alltid urskiljas en så pass klar och avgränsad avsikt att de lämpligen bör tjäna som ett avgörande rekvisit för om straff skall ådömas eller ej. Dels förefaller det viktiga i dessa fall vara att genom civilrättsliga regler söka i första hand omintetgöra själva den eftersträlvade

effekten. I så fall framstår det som mindre lämpligt och i vart fall som onödigt strängt att samtidigt och vid samma beteenden ha bestämmelser av båda slagen, dvs. å ena sidan en straffrättslig regel som bestraffar en viss avsikt, å andra sidan en civilrättslig regel som förhindrar att effekten av just denna avsikt - det som gör avsikten straffvärd - inträder. Vill man ha civilrättslig bundenhet för huvudman och bulvan i ett system där i här diskuterat hänseende straffbar gärning föreligger torde man därför rättstekniskt få gå så tillväga att ersättningsskyldighet på grund av brott åläggs dem som är inblandade i bulvanskapet. En sådan ersättningsregel skulle emellertid troligen bli avsevärt snävare till sitt tillämpningsområde än en mera allmän regel om partsbundenhet av det slag som kommissionen avser att ta upp i den tidigare behandlade civilrättsliga regeln. Härtill kommer att här som alltid - särskilt när man inte har något yttre faktum att hålla sig till - bevissvårigheterna ifråga om subjektiva avsikter är nästan oöverstigliga. Dessa svårigheter blir givetvis inte mindre när avsiktens konturer i det praktiska livet inte alltid är helt skarpa.

Vid den civilrättsliga regeln har detta dilemma lösts genom en särskild presumtionsregel, utöver den mer allmänna inledande bestämmelsen angående presumerat bulvanskap när vissa "farliga subjekt" är inblandade. Det är enligt den särskilda civilrättsliga bestämmelsen huvudmannen som har att visa att de vid bulvanskapet typiska avsikterna inte förelegat i hans fall. Därigenom görs ett försök att inom det civilrättsliga området möta de speciella bevissvårigheterna vid bulvanskap. Att införa ett liknande presumtionsansvar i den straffrättsliga regeln skulle föra för långt och alltför mycket komma i strid mot vad som allmänt anses gälla inom

straffrätten. Värde av en presumptionsregel av här diskuterad typ torde emellertid inte vara obetydligt om det ska gå att med någon effekt komma åt de diskuterade formerna av bulvanskap. I valet mellan att reglera dem i civilrättslig eller straffrättslig ordning torde därför den civilrättsliga vara att föredra, eftersom även långtgående presumptionsregler där inte möter samma principiella hinder. Dels slutligen kan en civilrättslig sanktion vara tillräcklig för att i preventivt hänseende nå dit det är praktiskt möjligt att nå, varför det kan vara onödigt att ytterligare kriminalisera tidigare straffria beteenden.

Den väg kommissionen vill välja vid bestämmandet av det straffbara området ansluter till de straffbestämmelser som finns i aktiebulvanlagen och valutalagen. Redan tillskapandet som sådant av ett bulvanskap bör av tidigare antydda skäl inte vara straffbelagt utan en förutsättning, utöver den att ett bulvanskap föreligger, bör vara att ett yttre objektiva faktum är för handen, nämligen att bulvanskapet manifesterats i en av bulvanen företagen yttre handling. Det kan vara fråga om att en rörelse drivits, att ett förvärv gjorts eller att något annat avtal ingåtts av bulvanen. Handlingen ska vidare ha företagits i eget namn men för en huvudmans räkning. Den ska m.a.o. vara fråga om en bulvanhandling. Beträffande denna senare kvalifikation ska emellertid märkas att den tidigare diskuterade allmänna regeln om presumerat bulvanskap, när tidigare ekonomisk brottslighet eller näringsförbud ligger huvudmannen till last, innebär en inte obetydlig bevislättning för åklagaren såvitt gäller frågan om ett bulvanskap överhuvud föreligger.

Inte alla bulvanhandlingar och inte ens alla sådana handlingar som kan anses vara av illojal karaktär bör

emellertid beläggas med straff. I enlighet med vad som nyss sades kan en civilrättslig sanktion i många fall vara väl så effektiv som en straffrättslig, inte minst därför att bevisfrågorna kan behandlas annorlunda i civilrättsliga sammanhang. Tillräcklig anledning saknas då att även ta till straffrättsliga medel som ett styrmedel för människornas handlande. De bulvanhandlingar som inte gärna bör undgå att träffas av straff är emellertid sådana varigenom ett för viss verksamhet eller visst slag av förvärv i lag föreskrivet förbud eller krav på tillstånd kringgås. Även kringgående av föreläggande som meddelats av domstol eller myndighet bör straffbeläggas om kringgåendet sker genom anlitande av bulvan. Exempel på förbud och krav på tillstånd som här avses lämnas i specialmotiveringen till straffbestämmelsen i 3 § (avsnittet 2.3).

Även gällande krav på registrering är sådana samhällets kontrollregler, vilkas kringgående med hjälp av bulvan bör stävjas genom hot om straff. Kommissionen överväger i annat sammanhang förslag om att viss etableringskontroll ska införas inom vissa branscher. Självfallet blir det därvid av stor betydelse att det registreringsystem, som utgör en av förutsättningarna för kontrollen, inte kringgås genom att den som inte kan förvänta sig erhålla etableringstillstånd låter en bulvan ansöka om tillstånd och sedan registrera sig som näringsidkare. Exempel på andra fall av registreringsplikt som blir aktuella i förevarande sammanhang anförs i avsnittet 2.3.

En särskild fråga är om även lagfart ska ses som "registrering" i nu diskuterad mening. Av praktisk betydelse blir här bl.a. hur de fall ska bedömas då den ene maken eller sambon är lagfaren ägare och den andre svarar för fastigheten åvilande gäld trots att han i allt

fall formellt inte är ägare till densamma. Om i sådant fall arrangemanget svarar mot verkligheten och inte blott är sken föreligger inte något bulvanförhållande, även om makarna kunde tänkas ha ordnat sina förmögenhetsförhållanden på annat sätt, t.ex. om skattereglerna varit annorlunda. Är däremot den formella lagfarten inte ett uttryck för vad som verkligen ska gälla mellan makarna, utan de exempelvis enligt en intern överenskommelse har för avsikt att vid en kommande bodelning anse fastigheten helt eller delvis tillhöra den icke lagfarne men gäldbundne maken, framstår förfarandet genast som mera tvivelaktigt. Förfarandet torde bl.a. från skatterättslig synpunkt knappast kunna godtas. Men även från andra synpunkter - bl.a. för bedömning av kreditvärdigheten hos olika personer - är det av intresse att de offentliga registren speglar de faktiska förhållandena. Det kan alltså hävdas vara ett ganska betydande samhällsintresse att fastighetsböckerna inte på grund av förekommande bulvanskap formellt utvisar andra ägarförhållanden än som faktiskt är rådande. Goda skäl kan därför anföras till stöd för att ett kringgående av det krav på registrering som lagfartsplikten innebär, genom att låta annan än den egentlige ägaren till fastigheten stå som köpare i fångeshandlingarna, bör bedömas som bulvanbrott enligt bulvanlagen.

Strafflatituden vid bulvanbrott synes lämpligen bära anges till böter eller fängelse i högst två år. Maximistraffet blir därmed detsamma som föreskrivs för exempelvis överträdelse av näringsförbud enligt 212 § konkurslagen. Ofta kommer en huvudman som döms för bulvanbrott också att dömas för annan straffbelagd handling t.ex. valutabrott eller brott mot näringsförbud. S.k. "lagkonkurrens" uppkommer då mellan detta brott

och bulvanbrott enligt bulvanlagen. Huvudmannen kan då väntas bli dömd för exempelvis "överträdelse av näringsförbud i förening med bulvanbrott".

Det bör dock enligt bulvanlagen inte ställas upp något krav att kringgåendet av förbudet, kravet på tillstånd eller föreläggandet, också det utgör straffbar gärning. Är så inte fallet dömes huvudmannen, om förutsättningarna härför i övrigt är uppfyllda, för enbart bulvanbrott.

En regel bör också finnas som tar sikte på det fallet att huvudmannen formellt sett är en juridisk person. En sådan bestämmelse kan delvis utformas efter mönster av andra stycket i 199 b § konkurslagen. Vid bulvanbrott där en juridisk person är huvudman bör sålunda den som företräder den juridiska personen, antingen som ställföreträdare eller genom att faktiskt handha ledningen, anses som gärningsman.

Beträffande det ansvar som bör åvila bulvanen har lagutskottet i sin begäran om lagstiftning om bulvanförhållanden uttalat att det enligt utskottets mening är viktigt att en lagreglering tar sikte på huvudmannen snarare än på bulvanen. Den straffrättsliga reglering av bulvanens ansvar som kommissionen vill föreslå innebär också att bulvanen vid vissa slag av kringgående för sin del undgår straff. I den mån kringgåendet som sådant - låt vara att det till sin typ är illojalt - inte utgör straffbar gärning ens på huvudmannens sida bör det nämligen inte heller komma ifråga att straffa bulvanen. Läget i sådant fall - exempelvis vid kringgående av ett föreläggande genom försäljning av den egendom föreläggandet avser till en bulvan - bör sålunda vara att huvudmannen enbart straffas för bulvanbrott, som ett särskilt brott, medan bulvanen

går fri från straff. Det har sålunda inte bedömts som nödvändigt att av preventiva skäl strafflägga medverkan till bulvanbrott såsom sådant, dvs. också för det fall att detta brott inte samtidigt innefattar konkurrens med annan brottslig gärning. Att ställa sig till förfogande som bulvan behöver ju inte alltid anses som ens klandervärt och så länge bulvanskapet inte utnyttjas som bas för brottsliga gärningar behöver ett i och för sig straffritt men dock illojalt syfte hos huvudmannen inte alltid stå klart för bulvanen. Under alla förhållanden torde i dessa fall bevissvårigheter med avseende på bulvanens insikter ofta föreligga. Härtill kommer att bulvanbrott - exempelvis försäljning till en bulvan av egendom som föranlett ett föreläggande av något slag - som är så pass beskedliga att de inte samtidigt ger upphov till någon annan, mera straffvärd gärning, inte torde utgöra ett sådant samhällsproblem att de nödvändigtvis måste motverkas genom straffansvar även för den som medverkar som bulvan. Det torde i dessa sammanhang vara tillräckligt med straffansvar för huvudmannen, dvs. den som tagit initiativet till bulvanskapet.

Medverkan till bulvanbrott såsom ensamt brott på huvudmannens sida bör alltså för bulvanens del inte heller utgöra straffbar medhjälp enligt 23 kap. 4 § brottsbalken. En lagregel som särskilt behandlar bulvanens straffansvar bör därför ges en sådan utformning att detta åtminstone indirekt framgår av den reglering av medverkansbrottet som i övrigt föreslås i bestämmelsen ifråga.

Däremot bör den tilltänkta regleringen i annat avseende innefatta ett ansvar för medverkan för bulvanen som sträcker sig längre än vad som följer av allmänna straffrättsliga regler om medverkan till brott. Om nämligen

huvudmannen anordnar bulvanskapet för att främja brott och sådan gärning sedan också kommer till utförande, bör bulvanen kunna dömas för bulvanbrott redan om han hade skälig anledning anta att ett brottsligt syfte låg bakom huvudmannens arrangemang. Ett så konstruerat straffansvar innebär att redan oaktsam medverkan utgör brottslig gärning, vilket självfallet innebär en inte obetydlig utvidgning i förhållande till det allmänna medverkansansvaret enligt brottsbalkens regler. Visserligen kan även enligt brottsbalken ansvar ibland utdömas för oaktsam medverkan, nämligen för det fall att ansvar för huvudbrottet kan ifrågakomma redan vid vårdslöshet. Brottet vårdslös skatteuppgift kan exempelvis främjas genom vårdslöshet hos den som är behjälplig med att upprätta deklARATION åt någon annan och medhjälparen döms då enligt medverkansreglerna för sin oaktsamma medverkan. De flesta brott som huvudmannen kan tänkas begå i skydd av bulvanskapet är emellertid endast straffbara vid uppsåt på gärningsmannens sida och i så fall fordras uppsåt även hos medhjälparen för att denne ska kunna dömas enligt medverkansreglerna. Ett sådant ansvar för medverkan framstår mot bakgrund av de tidigare bevisvärigheterna som ett alltför ineffektivt vapen för att bekämpa de från samhällssynpunkt helt oacceptabla bulvanskap det här är fråga om. I de allra flesta fall torde bulvanen, vid sådana bulvanhandlingar som konstituerar ett brott - annat än enligt bulvanlagen - på huvudmannens sida, vara helt införstådd med vad som är å färde. Han torde alltså i realiteten uppfylla även kraven på uppsåt, vilket emellertid när det sedan kommer till domstolsprocess med de nuvarande reglerna kan vara svårt att styrka.

En regel konstruerad enligt vad som här skisserats torde i praktiken komma att i visst avseende fungera som ett

slags straffrättslig presumtionsregel. Vad som med fog kan misstänkas utgöra uppsåtlig medverkan till huvudmannens brott torde under de flesta förhållanden föranleda att bulvanen i vart fall hade skälig anledning att anta att bulvanskapet anordnades för att främja brott. Genom att bulvanen även i sådana fall kan ådra sig ansvar för bulvanbrott bestående i oaktsam medverkan kommer lagstiftningen att tillhandahålla en sanktion som förhoppningsvis kan verka stävjande på presumtiva bulvaners benägenhet att ställa sig till förfogande i suspekta sammanhang.

Straff för oaktsam medverkan vid sidan av 23 kap. brottsbalken är i och för sig inte något helt okänt i svensk rätt. En arbetsgrupp inom BRÅ lade år 1979 fram en promemoria (BRÅ PM 1979:4) om dubbleribrottet. Där föreslogs, efter mönster av vad som f.ö. enligt 19 kap. 15 § brottsbalken redan gäller om bl.a. brottet högförräderi, en bestämmelse om oaktsam medverkan till grovt dubbleri. Förslaget mottogs positivt av många remissinstanser. Departementschefen ansåg dock att det vid dubbleri inte föreföll finnas något framträdande behov av mera generella ändringar i lagstiftningen om medverkan, utan att problemen närmast låg på det praktiska planet. Uppmärksamheten kom därför att i stället koncentreras på fastighetsägarens roll vid anordnandet av illegal spelverksamhet, och någon regel om oaktsam medverkan togs aldrig upp i propositionen (prop. 1979/80:179 s. 16 f, jfr s. 70).

Kommissionen vill alltså föreslå en regel av innebörd att bulvanen ådöms ansvar för bulvanbrott om huvudmannen begått en straffbelagd gärning som främjats genom bulvanskapet och bulvanen hade skälig anledning anta att bulvanskapet anordnades för att främja brott.

För de fall där bulvanen är en juridisk person bör en regel tas upp motsvarande den som berörts för den situationen att huvudmannen formellt sett är en juridisk person. En ställföreträdare eller den som annars faktiskt handhar ledningen bör alltså i sådana fall anses som gärningsman och kunna dömas för sin oaktsamma medverkan som bulvan.

1.10 Särskilda bestämmelser om vissa bulvanskap

I inledningen till kommissionens överväganden (avsnittet 1.1) har en kort redogörelse lämnats för den befintliga bulvanlagstiftningen, fastighetsbulvanlagen och aktiebulvanlagen. Om de allmänna bestämmelser om bulvanskap som kommissionen vill föreslå genomförs bör även de regler om bulvanskapets avveckling som för närvarande tas upp i fastighets- resp. aktiebulvanlagen naturligen finna sin plats som ett särskilt avsnitt i den nya bulvanlagen. Samtidigt som reglerna i de två lagarna därvid arbetas samman synes en förenkling av de nuvarande förhållandevis detaljerade bestämmelserna kunna ske. Under det arbete med dessa frågor som hittills hunnit bedrivas inom justitiedepartementet har ett preliminärt utkast till lagregler i ämnet upprättats. För fullständighetens skull har dessa bestämmelser i fem ytterligare paragrafer fogats till de inledande allmänna bestämmelserna om bulvanskap i 1-4 §. Det hänvisas vidare till specialmotiveringen (avsnitten 2.5 - 2.10).

2 SPECIALMOTIVERING

2.1 1 §

Den som på annans uppdrag eller eljest till följd av avtal med annan driver rörelse eller förvärvar egendom eller ingår avtal eller eljest företar åtgärd eller rättshandling i eget namn, men för huvudsakligen denne andres (huvudmannens) räkning, företar en bulvanhandling och är bulvan för huvudmannen om det skäligen kan antas att detta sätt att ordna förhållandena (bulvanskapet) använts huvudsakligen för att i huvudmannens intresse utåt dölja denne.

Finns grundad anledning anta att en bulvanhandling företagits och har den som framstår som huvudman meddelats näringsförbud eller senare än fem år innan handlingen företogs begått brott i samband med utövande av näringsverksamhet, för vilket han ådömts annan påföljd än böter, skall ett bulvanskap anses föreligga om det inte visas att den handlande uppträtt självständigt i förhållande till huvudmannen.

Är den som framstår som huvudman en juridisk person skall vad som sägs i andra stycket även gälla, om vad som där föreskrivs om huvudmannen är tillämpligt på den som företräder den juridiska personen, antingen som ställföreträdare eller genom att faktiskt handha ledningen.

I denna inledande paragraf bestäms vissa begrepp som behövs för att gränsa av lagens tillämpningsområde och för att de följande bestämmelserna inte ska bli alltför vidlyftiga. En legaldefinition ges sålunda av begreppet bulvan och vissa andra företeelser i dess omedelbara närhet. Vissa anspråk måste ställas på definitionernas pregnans, eftersom de också ska tjänstgöra som olika delrekvisit i de straffrättsliga bestämmelser som ingår i lagen.

Första stycket tar upp de angivna definitionsfrågorna. I ett härpå följande andra stycke ges vissa bevislätnadsregler med särskilt sikte på i bulvansammanhang intressanta personkategorier, nämligen dem som tidigare figurerat i samband med ekonomisk brottslighet. I tredje stycket ges en specialregel för det fall att en juridisk person misstänks vara huvudman i ett bulvanskap.

Första stycket

Inledningsvis fastslås att det ska vara på annans uppdrag som en bulvanhandling företas. Det förutsättes sålunda att bulvanen intar sin ställning därför att han blivit ombedd därom av huvudmannen eller att det eljest skett med dennes goda minne eller att denne i allt fall efteråt godkänt - ratihaberat - den handling bulvanen företagit. Huvudmannens uttryckliga, underförstådda, eller eljest konkludenta viljeförklaring att det är för honom och för hans räkning som bulvanen ska handla fordras alltså; man kan inte helt på egen hand göra sig till bulvan. Huvudmannens uppdrag, i vilken form det nu föreligger, kan vid bulvanskap påminna om den roll fullmaktsförklaringen spelar vid fullmaktsinstitutet. Det bakomliggande avtalet mellan bulvanen och huvudmannen kan

också ha annan framtoning än uppdragsavtal. Det kan ha karaktär av enkelt bolag, tyst bolag eller rent av handelsbolag (se Grönfors a.a. s. 316 med hänv.)

För att det skall vara fråga om bulvanskap måste vidare bulvanen handla i eget namn. Gör han inte det utan i huvudmannens namn, föreligger i stället en fullmakts-situation om förutsättningarna i övrigt för handlande enligt fullmakt är uppfyllda. Det är likgiltigt om bulvanen uttryckligen betonar att det är han som är medkontrahent och part, vid exempelvis slutande av ett avtal, eller om han blott mer allmänt uppträder som man gör när man handlar för sitt eget vidkommande. I båda fallen handlar man i eget namn.

Vad som kan vara en bulvanhandling exemplifieras i inledningen till bestämmelsen. Avsikten är att alla dispositioner som har rättslig betydelse, sakrättsligt eller obligationsrättsligt, skall omfattas av de anförda exemplen. Såväl ingående av ömsesidigt förpliktande avtal, köp, hyra etc. som ensidiga rättshandlingar typ gåva, inte minst mottagande av gåva, avses sålunda. Drivandet av rörelse kan ske genom juridisk person, varvid denna är bulvan, ibland för en fysisk person. Bulvanen kan dock givetvis även vara en fysisk person som driver rörelse för någon annans räkning, exempelvis någon som ådömts näringsförbud eller av annan anledning inte vill skylta utåt i sammanhanget. Om juridisk person är bulvan blir den fysiska person som är ställföreträdare eller som eljest faktiskt handhar ledningen av företaget bulvan också han, jfr vad som sägs i andra styckena till 3 och 4 §§.

Eftersom fråga är om bulvanskap och det karakteristiska för ett sådant arrangemang bl.a. är att huvudmannen

ekonomiskt kontrollerar rörelsen och faktiskt har ett bestämmande inflytande över denna är det naturligt att uttrycket driver rörelse stundom innefattar mycket litet av faktiska åtgärder från bulvanens sida. Beroende på i vad mån huvudmannen också tar praktisk del i den dagliga skötseln av företaget och inte låter sin insats stanna vid att han är en makthavare i kulissen, kan bulvanens praktiska roll ibland inskränka sig till att han bara lånar ut sitt namn till verksamheten. Huvudmannen är då den som egentligen driver rörelsen, precis som vanligt, bara med den skillnaden att någon annan i stället formellt är verkställande direktör eller inregistrerad som enskild företagare. Det förekommer också att huvudmannen låter bulvanen ange honom som prokurist eller utfärda annan generalfullmakt för huvudmannen. Om detta är den i stort sett enda praktiska åtgärd som bulvanen vidtar i företaget kan det måhända förefalla mindre träffande att tala om drivande av rörelse. Den fortlöpande rörelsen bedrivs emellertid i hans namn och avsikten är att även sådana fall ska omfattas av lagens uttryck.

Härnäst anges som exempel på en bulvanhandling att bulvanen förvärvar egendom. Att förvärvet sker i bulvanens namn så att denne formellt gör ett laga fång och får en rättstitel till egendomen kan vara av stort intresse för huvudmannen. Därigenom kan han göra en sådan förmögenhetsplanering att viss egendom blir oåtkomlig för hans borgenärer utan att han fördenskull behöver avstå från dess nyttjande. Han kan t.ex. låta hustrun eller barnen formellt stå som ägare till villan, båten eller vad det nu kan vara. Ett entreprenadbolag kan låta ett annat bolag formellt äga den maskinpark (den substans) som behövs för att driva entreprenadverksamheten och sedan hyra in maskinerna från bulvanbolaget allt efter

det behov av dem uppstår osv. Många andra exempel kan anföras.

Förvärvet kan också ske i bulvanens namn därför att huvudmannen själv är förhindrad att göra sådant fång. Detta är klassisk mark för bulvanlagstiftning. Exempel är 1925 års fastighetsbulvanlag resp. 1934 års aktiebulvanlag. Bulvanhandlingen beskrivs i fastighetsbulvanlagen så att "den som har fång till viss egendom är bulvan ... i det att egendomen huvudsakligen innehaves för ..." huvudmannens räkning. I aktiebulvanlagen heter det att bulvanen "... huvudsakligen för (huvudmannens) räkning framträder som ägare till aktierna". Det i bulvanlagen valda kortare uttryckssättet, "förvärvar" egendom, är sammanställt med övriga rekvisit som anges i paragrafen - avsett att täcka detsamma som avses med lydelsen i de tidigare bulvanlagarna. Tanken är i båda fallen att bulvanen utåt framstår som ägare utan att i verkligheten, med hänsyn till överenskommelsen med huvudmannen, vara det. Det väsentliga torde vara förvärvet - köpet, gåvan osv. - varigenom fång och den formella rättstiteln vinnes. Att särskilt nämna innehavet eller att ställa upp ett krav på att bulvanen ska "framträda som ägare" torde inte tillföra begreppet något ytterligare utöver vad som redan följer av att det är bulvanen som formellt gör förvärvet. Tvärtom kan detta vara i någon mån missvisande såtillvida att tanken leds mot att bulvanen också måste ha den faktiska besittningen till egendomen för att bulvanskap skall föreligga. Så är emellertid ingalunda fallet. Det är fullt tillräckligt att själva förvärvet skett i bulvanens namn. Är så fallet kan bulvanskap föreligga även om bulvanen aldrig varit ens nära egendomen ifråga.

Med åtgärd avses en handling till vilken inte omedelbara rättsliga följder är anknutna, t.ex. en registreringsåtgärd, och för vilken termen rättshandling därför passar mindre bra.

Handlingen ska vara företagen huvudsakligen för annans, huvudmannens, räkning. Det är hos den handlande denna avsikt måste föreligga för att han ska betraktas som bulvan. Avsikten ska vara att huvudmannen och inte han själv är den som slutligt ska stå för avtalet (Grönfors a.a. s. 297). Inte sällan torde bulvanen vilja förneka handlande för annans räkning. Att detta i själva verket varit avsikten blir då en slutsats man får dra från olika yttre omständigheter som bevisligen kan konstateras föreligga, t.ex. att huvudmannen skjutit till erforderliga medel för en transaktion eller visat sig vara den som utövar de faktiska befogenheterna beträffande en av bulvanen formellt driven rörelse eller inköpt egendom.

I texten står att det ska vara huvudsakligen för annans räkning. Detta sammanhänger med det för bulvanskapet speciella draget att någon eller några av de befogenheter som sammanfattningsvis brukar benämnas som en viss rätt, t.ex. äganderätt eller hyresrätt, oftast trots allt tillkommer bulvanen, nämligen de som sammanhänger med att denne utåt formellt står som den berättigade enligt avtalet etc. Vid en bulvanköpt fastighet är det sålunda bulvanen som erhåller lagfart om sådan söks och bara denne kan formellt medge att fastigheten in-tecknas osv. De praktiskt betydelsefulla befogenheterna att ha tillgång till och kunna nyttja egendomen och att ekonomiskt ha den faktiska kontrollen och bestämmanderätten däröver tillkommer dock huvudmannen. Därför är det huvudsakligen för hans räkning som bulvanhandlingen företas.

Att beteckningen bulvanhandling införs förklaras av att ett sammanfattande begrepp för de inledningsvis i paragrafen angivna exemplen på olika typer av handlingar behövs i de följande bestämmelserna i lagen. Bulvanskap torde vara ett i såväl litteraturen som i allmänt språkbruk vedertaget begrepp för den rättsfigur som huvudmannen och bulvanen använder som operationsbas för att huvudmannen skall nå sitt syfte att kunna faktiskt handla, men inte synas utåt. En annan sak är att bulvanskap såsom partsbindningsmedel ännu inte funnit sin slutgiltiga form i rättsutvecklingen.

Vid kommission, som ju också det innebär att mellanmannen-kommissionären handlar i eget namn, men för annans - kommittentens - räkning, är det främst i kommissionärens intresse, såsom en affärshemlighet, att huvudmannens identitet hålls fördold. Vid bulvanskap däremot är det regelmässigt så att bulvanarrangemanget uteslutande förklaras av att huvudmannen har ett intresse av att det inte syns utåt att han är ägare till viss egendom eller driver viss rörelse osv. Visserligen torde även bulvanen många gånger vara intresserad av att det inte kommer ut att han lånar sig till bulvan. Men det är i så fall främst sedan bulvanskapet väl kommit till stånd och motiveras då av att bulvanhandlingen kan medföra straffansvar för honom, exempelvis för medverkan till det brott mot näringsförbud som huvudmannen vill dölja genom bulvankonstruktionen. Primärt har bulvanen för egen del inget självständigt intresse av att huvudmannen opererar i det fördolda.

I lagtexten har det uttryckligen sagts ut att en förutsättning för att bulvanskap enligt lagen ska föreligga är att det huvudsakligen varit i huvudmannens intresse som bulvanskapet anordnats. Föreligger inget

sådant intresse föreligger inte heller bulvanskap enligt lagen. Ett exempel kan vara det oskyldiga fallet att någon i eget namn beställer och för en god väns räkning gör ett inköp - exempelvis av en teaterbiljett. Något intresse av att dölja saken finns inte och därför passar transaktionen inte heller in i mönstret för bulvanskap.

Redan i att handlingen företas i eget namn får som regel anses ligga att huvudmannens existens är fördold. Om den som handlar öppet uttalar för vems räkning handlingen företas, är det tvivelaktigt om han överhuvud ska anses handla i eget namn. Snarare får väl handlandet då anses ha skett i huvudmannens namn, låt vara genom annan såsom fullmäktig. Den som har fullmakt behöver ju inte uppträda anonymt, men hans handlande i eget namn går då ut på att fullgöra vad som åligger honom enligt uppdraget som fullmäktig. Däremot går det inte ut på att göra honom själv till medkontrahent i förhållande till den tredje man med vilken han rättshandlar. Det ska hans namngivne fullmaktsgivare och huvudman vara.

Också för det fall att den handlande visserligen inte avslöjar identiteten hos sin huvudman, men dock i mera allmänna ordalag gör klart för medkontrahenten att han handlar på annans uppdrag och för dennes räkning torde handlande på grund av fullmakt - låt vara med anonym huvudman - och inte bulvanskap föreligga. Lika litet som vid en direkt konfrontation mellan två kontrahenter torde det för partsbindning genom fullmäktig som mellanman vara en nödvändig förutsättning att huvudmannen och medkontrahenten känner varandra till namnet. Det torde vara tillräckligt att medkontrahenten känner till existensen av en huvudman och att avsikten är att denne ska bli bunden genom mellanmannens agerande.

Vid bulvanskap är det typiska sålunda att medkontrahenten svävar i okunnighet om att bulvanen överhuvud har en huvudman bakom sig. Inte bara dennes identitet utan även hans existens är sålunda fördold för medkontrahenten. Med att en huvudman existerar förstås då inte existens i största allmänhet utan att någon finns bakom den som utåt handlar och som i verkligheten bestämmer över och har nyttan av vad den handlande - bulvanen - formellt förvärvat eller eljest vunnit genom bulvanhandlingen.

I lagtexten anges sålunda inte bara förutsättningen att bulvanskapet använts i huvudmannes intresse utan uttryckligen också att detta ska ha skett för att utåt dölja denne, dvs. att huvudmannen i verkligheten bestämmer över och har nyttan av vad bulvanen formellt förvärvat eller eljest vunnit genom bulvanhandlingen.

Det ligger i sakens natur att bulvanskap är svåra att uppenbara och bevisa eftersom hela arrangemanget är tillkommet för att låta sken ersätta verklighet. Med hänsyn härtill måste - som framhållits i den allmänna motiveringen (se avsnittet 1.5) - beviskraven sättas lägre än som annars vanligen gäller. Detta har i lagtexten i någon mån redan i första stycket kommit till uttryck genom orden om det skäligen kan antas att bulvanskapet använts i det angivna syftet. Det är alltså ifråga om motivet till att bulvanskapet kommit till stånd som full bevisning inte behöver förebringas. En mera påtaglig lättnad i bevishänseende, som torde få större praktisk betydelse, föreskrivs emellertid i det påföljande andra stycket av paragrafen. Den tar sikte på den grundläggande frågan, nämligen huruvida de handlingar som företagits i eget namn i själva verket skett för någon annans räkning eller m.a.o. om ett bulvanskap överhuvud föreligger.

Andra stycket

Här tas upp en regel som syftar till att underlätta bevisningen i sådana situationer där bulvanarrangemang kan antas vara vanligare förekommande än inom handel ochandel i övrigt. Vad som avses är när personer, som tidigare gjort sig bemärkta i samband med ekonomisk brottslighet, på något sätt figurerar i bakgrunden vid rättshandlingar som formellt ingås av andra. Kan i ett sådant fall skäligen misstänkas att det i själva verket är fråga om en bulvanhandling - enligt den definition som lämnats i föregående stycke - presumeras ett bulvanskap faktiskt föreligga om inte den som skäligen misstänks vara huvudman visar att den formellt handlande uppträtt självständigt i förhållande till honom. Den föregivne huvudmannen - och för den delen också den föregivne bulvanen - föreläggs m.a.o. genom lagregeln ett negativt bevisstema: han har att visa att den handlande inte är bulvan. Genom att 1 § och de där upptagna legaldefinitionerna indirekt kommer till användning även i de straffrättsliga bestämmelserna längre fram i lagen, innebär detta en icke obetydlig bevislättning också för åklagaren i brottsmål. Denna effekt är avsedd.

Inledningsvis anges som en grundläggande förutsättning att det finns grundad anledning anta att en bulvanhandling företagits. Innebörden härav blir i praktiken att misstanken huvudsakligen kommer att avse det förhållandet att en i eget namn företagen åtgärd eller rättshandling egentligen sker för någon annans räkning. Yttre omständigheter som kan ge grundad anledning till ett sådant antagande kan vara hänförliga till antingen den formellt handlande - t.ex. att denne helt saknar kompetens och resurser att självständigt

utöva de befogenheter han formellt utrustats med - eller till den föregivne huvudmannen. Ett exempel på när grundad anledning att anta ett huvudmannaskap föreligger är att den som tidigare varit ledare för ett företag, men ådömts näringsförbud, nu återfinns som anställd på en formellt underordnad, ehuru i praktiken strategisk befattning i samma företag. Ofta är det en kombination av omständigheter hos både den utåt handlande och en föregiven huvudman som gör att ett antagande om bulvanskap framstår som välgrundat. I det senast angivna exemplet förstärks onekligen misstanken om bulvanskap om den, som är formellt överordnad den strategiskt placerade person som har näringsförbud, samtidigt saknar personliga kvalifikationer att sköta den syssla som han formellt anförtrotts.

Att en skenbart utomstående tillskjutit medel till en verksamhet som en annan bedriver kan ofta - om det är svårt att hitta några sakliga skäl för en kreditgivning - vara en omständighet som, i kombination med verksamhetens art och det faktum att finansiären är känd som en ekonomisk brottsling, grundar misstanke om bulvanskap.

Detta att en person som ådömts näringsförbud eller fällts till ansvar för brott i samband med utövande av näringsverksamhet faktiskt befinner sig i en position som i och för sig möjliggör utövande av huvudmannaskap i förhållande till en bulvan torde i själva verket ofta vara den omständighet som i första hand väcker misstanken om att bulvanskap föreligger. Tillhandagår en sådan person med råd eller annat biträde eller intar han på annat sätt en sådan ställning att han kan utöva ett väsentligt inflytande på de handlingar som företas framstår i de flesta fall misstanken om bulvanskap som skälig.

Med näringsverksamhet förstås här som annorstädes att ekonomisk verksamhet bedrivs yrkesmässigt. Brott som begås i samband med utövande av sådan verksamhet torde vanligen sammanfalla med vad som sammanfattningsvis brukar kallas ekonomisk brottslighet. Detta begrepp förekommer inte i lagstiftningen och saknar i och för sig strikt juridisk innebörd. Någon allmänt vedertagen definition av begreppet finns inte. Betydande enighet finns däremot om begreppets huvudsakliga innebörd. (Se Dir 1982:101, Åtgärder mot ekonomisk brottslighet m.m., JU 1980/81:21 samt Jepsen, "Økonomisk kriminalitet - hvad er det?" i Økonomisk kriminalitet - en antologi, Köpenhamn 1980, s. 9 ff). I sina yttre konturer är det emellertid alltför oklart för att kunna användas i en lagtext som i vart fall indirekt har betydelse för avgränsningen av vad som är straffbart område. Kommissionen har därför istället valt att gränsa av detta område genom att låta det avgörande vara om brottet - oavsett till vilken typ detta är att hänföra - begåtts i samband med utövande av näringsverksamhet. Härigenom uppnås en tillräckligt klar avgränsning samtidigt som man slipper att göra en vidlyftig uppräknig av olika slags brott i lagtexten, något som hänsynen till legalitetsprincipen annars skulle kräva.

De brott som begås i samband med utövande av näringsverksamhet torde vanligen vara förmögenhetsbrott av typen bedrägeri och annan oredlighet, förskingring och annan trolöshet samt gäldenärsbrott. Även brott mot olika specialstraffrättsliga bestämmelser kan komma ifråga. Av brottsbalksbrotten kan vidare förfalskningsbrotten och miljöbrott av typen spridande av gift eller smitta komma ifråga. Utanför brottsbalken brukar brott enligt skattebrottslagen eller valutlagen nämnas som typiska exempel på ekonomisk brottslighet. Genom kravet att annan

påföljd än böter skall ha ådömts dras en gräns mot mer bagatellartade brott. Smärre förbrytelser, som förskyllt böter, bör inte rimligen, även om rubriceringen är allvarlig, t.ex. trolöshet mot huvudman, få de eftersläpande effekter som avses med förevarande bestämmelse. En annan teknik att hålla undan de mindre allvarliga fallen vore att begränsa sig till brott varå kan följa lägst fängelse. En sådan lösning har emellertid avvisats eftersom straffskalorna ofta är mycket vida och tar med böter även vid brott som typiskt sett är förhållandevis allvarliga. Utöver nyssnämnda trolöshet mot huvudman kan som ett exempel nämnas ocker. Kommissionen har därför funnit det lämpligt med den föreslagna avgränsningen varigenom större hänsyn kommer att kunna tas till de individuella omständigheterna i varje särskilt fall.

Ett särskilt tekniskt problem kan uppkomma för det fall den presumtive huvudmannen väl ådömts annan påföljd än böter, men för flera olika brott varav bara ett eller ett fåtal har begåtts i samband med utövande av näringsverksamhet. I en sådan situation får en bedömning göras om det eller de ekonomiska brott som ingår i domen, sedda isolerade är av sådan art att de troligtvis ensamma skulle ha förskyllt annan påföljd än böter.

Motbevisning torde vanligen avse sådana förhållanden som att den handlande hade personliga och ekonomiska resurser till handlande för egen räkning, att den föregivne huvudmannen faktiskt tagit mycket liten del i exempelvis en verksamhet och även reellt haft en underordnad position osv. Vilken styrka som i det enskilda fallet ska krävas hos motbevisningen för att det ska anses visat att den handlande uppträtt självständigt kan inte anges generellt. Beroende på omständigheterna vid den situation som ska bedömas - varvid en sammanvägning givetvis måste

ske med hur pass graverande de förhållanden är som inledningsvis givit anledning till antagandet om bulvanskap - får det i varje särskilt fall avgöras om anförda bevisfakta har den styrkan att presumptionen ska anses bruten. Det finns vidare anledning att utgå från att bevisfrågorna i den praktiska rättstillämpningen kommer att behandlas i viss mån olika beroende på om det är i ett tvistemål eller i ett brottmål som frågan uppkommer. I de fall det är aktuellt att döma ut straff kan det antas att det generellt kommer att ställas större krav på bevisningens styrka än i ett tvistemål, för att en anledning att anta ett bulvanskap ska framstå som grundad. På motsvarande sätt kan den som står under åtal också förväntas få något lättare än svaranden i ett civilmål att bryta presumptionen om bulvanskap, när denna trots allt är tillämplig.

Tredje stycket

I detta stycke tas en kompletterande regel upp för de fall där den föregivne huvudmannen är en juridisk person. Det i andra stycket föreskrivna kravet att den som framstår som huvudman ska ha begått brott för vilket han ådömts annan påföljd än böter passar inte in på juridiska personer. I sak är det emellertid angeläget att även juridiska personer träffas av presumptionen enligt andra stycket om det är känt att personer som gjort sig skyldiga till ekonomisk brottslighet ingår i den faktiska ledningen av företaget. Om vad som föreskrivs i andra stycket om huvudmannen är tillämpligt på den som företräder den juridiska personen, antingen som ställföreträdare eller genom att faktiskt handha ledningen, ska därför presumptionen enligt andra stycket gälla också beträffande juridiska personer som framstår som huvudmän.

2.2 2 §

Uppkommer på grund av en bulvanhandling en fordran för tredje man får denne, vid bulvanbrott enligt 3 §, göra fordran gällande mot såväl huvudmannen som bulvanen, vilkendera han helst vill; detsamma gäller om det inte visas att bulvanskapet anordnats av huvudsakligen annan anledning än att huvudmannen skall undgå ansvar för gäld eller kringgå lag som inte får frångås genom avtal. Avser bulvanhandlingen förvärv eller annat avtal som på grund av föreskrift i lag är ogiltigt om det ingås av huvudmannen själv får dock fordran inte göras gällande mot denne.

Varken huvudmannen eller bulvanen kan i fall som avses i första stycket grunda någon rätt mot tredje mannen på grund av en bulvanhandling annat än i den mån denne gjort fordran gällande mot honom och fordrans fullgörande, på grund av avtal eller eljest, förutsätter en motprestation från tredje mannens sida.

Första stycket

Denna paragraf innehåller civilrättsliga bestämmelser om huvudmannens bundenhet gentemot tredje man på grund av bulvanhandlingar vid bulvanskap som anordnats av huvudsakligen illojala skäl. Den fordran för tredje man som kan ha uppkommit kan vara en penningfordran, men också ett krav på naturaluppfyllelse, t.ex. att en förhyrd lägenhet ställs till hans förfogande. Med tredje man avses den som på grund av bulvanens handlande blir

omedelbart civilrättsligt berättigad. Avsikten är däremot inte att i detta sammanhang ta ställning till vilken inverkan bulvanskapet skall ha på den skattefordran för staten som handlingen kan ge upphov till (frågan om en skattefordrans uppkomst berörs i BRÅ PM 1982:5, Återvinningsregler vid konkurs).

Två typer av bulvanskap avses, dels brottsliga förfaranden som syftar till kringgående av förbud eller krav på tillstånd eller av en myndighets beslut - vad som i lagen kallas bulvanbrott - dels de fall då bulvan anlitas för att huvudmannens tillgångar ska vara undandragna borgenärerna eller för att denne ska kunna undgå tillämpligheten av tvingande civilrättslig skyddslagstiftning. Bestämmelserna syftar till att motverka bulvanbrott och göra sådana arrangemang mindre attraktiva genom att lägga även en civilrättslig sanktion på huvudmännen. Vid den andra typen av bulvanskap är kommissionens avsikt dessutom att omintetgöra själva den eftersträvande effekten av bulvanskapet, dvs. att huvudmannen ska undgå ansvar för gäld. Tekniskt är första stycket konstruerat så att vid bulvanbrott huvudmannens civilrättsliga bundenhet följer direkt av lagen medan i de andra fallen bundenheten uppkommer på grund av att den uppställda presumtionen om illojalt syfte - att undgå gäldsansvar - ofta inte kan brytas genom tillräckligt trovärdig motbevisning.

Det är att märka att såsom presumtionsregeln och bestämmelsen i övrigt utformats något svar inte gives på frågan vad som ska gälla om presumtionen bryts genom att det blir styrkt att huvudsakligen annat syfte än de angivna illojala föranlett bulvanarrangemanget. Avsikten är inte att bestämmelsen i så fall skall tolkas e contrario så att på grund av ett motsatsslut bundenhet

för huvudmannen ska anses utesluten. Lagen tar sålunda överhuvud inte ställning till denna fråga, utan vad som ska gälla vid "seriösa" bulvanskap får liksom hittills lösas i rättstillämpningen med hjälp av allmänna rättsgrundsatser om handlande för annans räkning.

Huvudmannen och bulvanen är båda primärt solidariskt ansvariga för den uppkomna fordran. Tredje mannen kan alltså välja vem han i första hand vill kräva fullgörelse av.

I andra meningen i första stycket görs ett undantag beträffande huvudmannens bundenhet i de fall då ett förvärv av huvudmannen själv, direkt i eget namn och utan anlitan­de av bulvanskap, skulle ha varit ogiltigt på grund av föreskrift i lag. Så föreskrivs exempelvis i 7 § lagen (1982:618) om utländska förvärv av fast egendom m.m. att kontrollsubjekts förvärv av fastighet o.dyl. är ogiltigt under vissa förutsättningar. Avsikten är givetvis inte att sådana förvärv på en omväg ska bli giltiga genom förevarande bulvanlag. Ej heller bör huvudmannen bli ekonomiskt bunden av bulvanens i och för sig för dennes del giltiga förvärv, utan att han får någon rätt till exempelvis fastigheten som kan göras civilrättsligt gällande mot säljaren. En sådan sanktion skulle, förutom att den vore alltför långtgående, alltför mycket strida mot det traditionella civilrättsliga systemet, varför tanken därpå har avvisats. Köparen har ju dessutom under alla förhållanden bulvanen att hålla sig till, dvs. den vilken han vid avtalets slutande förutsatte vara ensam medkontrahent.

Andra stycket

Regeln i andra stycket är konstruerad på så sätt att bundenheten för huvudmannen inte är ovillkorlig utan förutsätter att bundenheten också önskas från medkontra- hentens-tredje mannens sida. Det är alltså bara till dennes förmån som de illojala bulvanskapen kan åberopas som ett partsbindningsmedel och därigenom som grund för huvudmannens bundenhet. Regeln har ju tillskapats för att bundenheten i dessa fall ska verka som en civilrättslig sanktion och på så sätt vara ett avhållande medel mot bulvantransaktioner. Anledning saknas då att ge reglerna härom längre räckvidd än som motiveras av detta av- hållande syfte. Bundenhet som enbart är i huvudmannens - den som initierat det illojala bulvanskapet - intresse har därför inte ansetts böra komma i fråga. Om tredje mannen anser det förenligt med sina önskemål att göra den genom bulvanhandlingen uppkomna fordran gällande mot huvudmannen är det emellertid vid ömsesidigt förpliktande avtal inte rimligt att detta kan ske vederlagsfritt. Har exempelvis en entreprenör låtit en bulvan sluta ett entreprenadavtal för att han själv ska slippa ansvar för den gäld som uppkommer i samband med entreprenadrörelsen och medkontra- henten tredje mannen efter bulvanens konkurs begär entreprenadens slutförande hos den enteprenör som är huvudman, ska denne inte behöva fortsätta arbetet gratis. Detsamma bör givetvis gälla om tredje mannen redan från början begär att huvudmannen och inte bulvanen, även formellt, ska vara den som utåt framträder som entreprenör.

Om å andra sidan tredje mannen - t.ex. därför att han fått reda på bulvanskapet och ogillar detta - överhuvud inte framställer något anspråk och aldrig bryr sig om att kräva fullgörande, förfaller avtalet; varken huvudmannen

eller bulvanen kan i sådant fall påfordra att medkontra-
henten till bulvanhandlingen fullgör vad som till
äventyrs på grund härav åligger honom. Denna effekt - att
avtal och andra rättshandlingar vid illojala bulvanskap
blir överksamma - är fullt i linje med de intressen
bulvanlagstiftningen vill tillgodose.

2.3 3 §

Företas en bulvanhandling, varigenom ett för viss
verksamhet eller visst slag av förvärv i lag
föreskrivet förbud eller krav på registrering eller
tillstånd eller ett av domstol eller myndighet
meddelat föreläggande kringgås, döms huvudmannen
för bulvanbrott till böter eller fängelse i högst
två år.

Är juridisk person huvudman vid gärning som avses i
första stycket, skall den som företräder den
juridiska personen, antingen som ställföreträdare
eller genom att faktiskt handha ledningen, anses som
gärningsman.

Genom denna paragraf beläggs vissa kvalificerade former
av bulvanskap med straff. Den som straffas enligt före-
varande bestämmelse är huvudmannen. Påföljande bestäm-
melse tar upp frågan om straff för bulvanen.

Till en början anges alltså som en förutsättning att det
utöver bulvanskapet föreligger ett yttre faktum - en
bulvanhandling har företagits. Bulvanskap nämns inte
uttryckligen, utan får det anses vara en tyst förutsätt-
ning att sådant föreligger eftersom en bulvanhandling

definitionsmissigt, se 1 §, inte kan företas denna förutsättning förutan. Även bulvanskap får sin definition i 1 § och såtillvida supplerar denna bestämmelse förevarande 3 §. Beträffande den närmare innebörden av begreppen bulvanhandling och bulvanskap hänvisas alltså till vad som anförts tidigare, främst i anslutning till 1 §. Det skall observeras att beträffande personer som tidigare straffats för ekonomisk brottslighet regeln i 1 § andra stycket - genom den där upptagna presumptionen att ett bulvanskap ska anses föreligga om motsatsen inte visas - innebär en icke obetydlig bevislättning för åklagaren. I den allmänna motiveringen till denna bestämmelse har det berättigade i att en straffbestämmelse indirekt bygger på omständigheter som blott presumeras diskuterats mera utförligt. (Se avsnittet 1.6 ovan).

Alla bulvanhandlingar träffas inte av bestämmelsen, bara sådana varigenom förbud etc. kringgås. Termen "kringgående" må i och för sig, använd i allmänna sammanhang, ha en icke helt vedertagen och avgränsad innebörd (se senast Hjerner; Sken - bulvanskap - kringgående, i festskrift för Thornstedt, Sth 1983, med hänv.) Här är emellertid begreppet så till vida bestämt som enligt lydelsen vad som kringgås ska vara i lag eller genom domstols eller myndighets beslut preciserat förbud, krav på tillstånd eller föreläggande. Den kritik som exempelvis i skattesammanhang brukar anföras mot otydligheten hos begreppet kringgående och som - i den mån den över huvud är befogad - skulle vara särskilt allvarlig i straffrättsliga sammanhang, synes därför inte träffa det här framlagda förslaget. Skulle huvudmannen, om han själv hade företagit den handling som en bulvan nu företar som bulvanhandling - t.ex. själv köpt fastighet, drivit rörelsen i eget namn etc. - därigenom ha överträtt ett förbud, behövt ha ett tillstånd,

drabbats av vite enligt ett föreläggande osv.? Om svaret på denna fråga är jakande sker ett kringgående genom bulvanhandlingen.

Det är inte nödvändigt att bulvanen har till syfte eller ens är medveten om att ett kringgående sker. Ej heller beträffande huvudmannen föreskrivs formellt något krav på direkt uppsåt att kringgå. Regelmässigt torde enligt sakens natur sådant uppsåt föreligga hos huvudmannen, men genom att inte nämna saken i lagtexten behöver någon bevisning på denna punkt inte förebringas. Det är tillräckligt att en bulvanhandling varigenom kringgående sker företas. Genom att uppdra åt bulvanen att spela denna roll och därigenom faktiskt ge honom behörighet att företa bulvanhandlingar torde som regel det subjektiva rekvisitet för huvudmannens straffbarhet till fullo vara uppfyllt. Det torde nästan alltid vara svårt för huvudmannen att med framgång hävda att den som han givit ett uppdrag att vara bulvan överskridit sina befogenheter när ett kringgående skett genom en bulvanhandling. Inte heller invändningen att huvudmannen inte vetat om vad bulvanen företagit sig torde som regel ha stora utsikter att vinna en domstols gehör. Ofta torde om inte annat regler om eventuellt uppsåt kunna vinna tillämpning.

Exempel på förbud som kan tänkas föranleda kringgående genom bulvanskap är förbud som meddelats av regeringen med stöd av 2 § valutalagen (1939:350) eller näringsförbud enligt 199 b § konkurslagen (1921:225).

Krav på tillstånd finns föreskrivet för åtskilliga typer av verksamheter, t.ex. sådana som är särskilt utsatta för brottslighet såsom handeln med skrot (se lagen (1981:2) om handel med skrot och begagnade varor samt förordningarna (1981:402) om handel med skrot och (1981:403) om

handel med begagnade varor). Sådana där ett särskilt konsumentskyddsbehov finns (lag (1975:985) om tillfällig handel) eller sådana som berör betydelsefulla samhällsintressen såsom utlänningars näringsverksamhet (lag (1968:555) om rätt för utlänning och utländskt företag att idka näring här i riket; förordning (1968:556) om näringstillstånd m.m., lag (1982:617) om utländska förvärv av svenska företag m.m., lag (1982:618) om utländska förvärv av fast egendom m.m.)

Exempel där otillbörlig förhållning kan förekomma genom att bulvanskap och skenöverlåtelse arrangeras är förelägganden enligt lagen (1976:666) om påföljder och ingripanden vid olovligt byggande m.m., enligt arbetsmiljölagen (1977:1160) eller enligt miljöskyddslagen (1969:387).

Krav på registrering finns vid handeln med begagnade varor (se ovan) och enligt förslaget till lastiftning om fastighetsmäklares verksamhet (SOU 1981:102). I det förslag till etableringskontroll som i annat sammanhang är under utarbetande inom kommissionen överväger kommissionen en registreringsplikt för näringsidkare. Kringgående av ett sådant krav på registrering genom anlåtande av bulvan kommer att träffas av förevarande straffbestämmelse i bulvanlagen. Ett annat förfarande som i praktiken visat sig förekomma i icke obetydlig omfattning är bulvanregistrering av motorfordon. Även sådant slags kringgående av samhällets kontrollsystem blir straffbart genom denna bestämmelse.

Exempel på förbjudna förvärv är de tidigare anförda hindren för utländsk medborgare och andra s.k. kontrollsubjekt att utan tillstånd förvärva fast egendom eller svenskt företag.

Andra stycket tar sikte på det fallet att huvudmannen formellt sett är juridisk person. Bestämmelsen är som tidigare nämnts delvis utformad efter mönster av andra stycket i 199 b § konkurslagen. Om en juridisk person är huvudman vid ett bulvanskap och en sådan bulvanhandling som avses med straffbestämmelsen i första stycket företas för denna juridiska persons räkning ska sålunda den som företräder den juridiska personen, antingen som ställföreträdare eller genom att faktiskt handha ledningen, anses som gärningsman vid sagda bulvanbrott. Bestämmelsen torde ge uttryck åt grundsatser som allmänt anses gälla redan nu.

2.4 4 §

Har en brottslig gärning främjats genom ett bulvanskap och är gärningen av beskaffenhet att föranleda ansvar för huvudmannen, skall bulvanen, om han hade skälig anledning anta att bulvanskapet anordnades för att främja brott, dömas för bulvanbrott enligt 3 § första stycket i denna lag. Vad som sagts nu gäller dock ej om bulvanen enligt 23 kap. brottsbalken skall ådömas ansvar för medverkan till gärningen i fråga.

Är juridisk person bulvan vid fall som avses i första stycket, äger 3 § andra stycket motsvarande tillämpning.

Förevarande bestämmelse tar upp en regel varigenom medverkan till ett brott som främjats genom att ett bulvanskap anordnats, blir straffbar redan vid oaktsamhet på bulvanens sida. I den allmänna motiveringen har

förutom de bakomliggande skälen för regeln även dess tekniska konstruktion behandlats ganska ingående (se avsnittet 1.9).

Såsom den föreslagna bestämmelsen i 4 § utformats anges som en förutsättning för dess tillämpning att den brottsliga gärning som kommit till utförande är av beskaffenhet att föranleda ansvar för huvudmannen. Här ligger i och för sig inget krav på att åtal väckts mot huvudmannen eller att lagföring mot denne eljest kommit igång. Förutsättningen begränsas till att den gärning bulvanskapet främjat också kommit till utförande och att erforderlig subjektiv täckning på huvudmannens sida föreligger. Huvudmannen torde till följd av gällande grundsatser om bulvanskap, regelmässigt betraktas som gärningsman vid detta brott. Han har dock inte varit den som omedelbart begått gärningen. Det har därför ansetts mest träffande att uttrycka förutsättningen på sätt som skett i den föreslagna texten.

Beträffande frågan om ett bulvanskap som sådant förelegat kan presumptionsregeln i 1 § andra stycket få betydelse även vid tillämpningen av ifrågavarande bestämmelse. Kan under de förutsättningar som där anges den föregivne bulvanen inte visa att han uppträtt självständigt i förhållande till huvudmannen ska alltså ett bulvanskap anses ha förelegat. Angående frågan om att ett brott främjats genom bulvanskapet och att bulvanen hade skälig anledning anta att bulvanskapet anordnades i detta syfte har åklagaren däremot bevisbördan på sedvanligt sätt.

Vad som i olika fall skall fordras för att ett brott skall anses ha främjats genom bulvanskapet får avgöras på samma sätt som enligt de allmänna reglerna om medverkan i 23 kap. brottsbalken. Genom att ordet "främja" även torde

innefatta sådant som blott är av indirekt betydelse för brottet och inte heller innebär något krav på avgörande betydelse för dess utförande, har det krav på direkt uppsåt som kan läsas in i orden för att främja ett ganska uttunnat innehåll.

Om bulvanen redan på grund av de allmänna reglerna i 23 kap. brottsbalken ska dömas för medhjälp till huvudmannens brott - dvs. därför att uppsåtlig medverkan är styrkt eller därför att, vid det aktuella brottet, även oaktsam medverkan kan bestraffas - ska han inte dömas för bulvanbrott enligt förevarande bestämmelse. Detta ska, enligt vad som uttryckligen sägs ut, bara ske där han inte enligt vad som föreskrivs i 23 kap. brottsbalken ådömes ansvar för medverkan till gärningen i fråga.

I andra stycket tas en motsvarighet till andra stycket i 3 § upp. Är juridisk person bulvan och är fråga om medverkan - oaktsam eller enligt brottsbalkens regler - till huvudmannens brott, ska sålunda den som företräder den juridiska personen, antingen som ställföreträdare eller genom att faktiskt handha ledningen anses som medhjälpare och dömas för bulvanbrott.

2.5 5 §

Kringgås genom en bulvanhandling ett förvärvsförbud eller en prövning av en fråga om förvärvstillstånd som har föreskrivits i

1. lagen (1955:183) om bankrörelse,
2. lagen (1975:1132) om förvärv av hyresfastighet m.m,
3. lagen (1976:240) om förvärv av eldistribu-

tionsanläggning m.m.,

4. jordförvärvslagen (1979:230),
5. lagen (1982:617) om utländska förvärv av svenska företag m.m, eller
6. lagen (1982:618) om utländska förvärv av fast egendom m.m,

skall domstol på talan av allmän åklagare förordna att kronofogdemyndigheten, sedan sex månader förflutit efter det att domen vunnit laga kraft, skall pröva om den egendom eller rättighet som bulvanhandlingen avser skall säljas på offentlig auktion eller, i fråga om aktier, genom fondkommissionär. Avser bulvanhandlingen aktier och är bulvanen införd som aktieägare i aktieboken, skall domstolen vidare förordna att bulvanen inte får utöva de befogenheter som tillkommer en sådan akteiägare. Anteckning härom skall göras i aktieboken, sedan domen vunnit laga kraft.

Talan som avses i första stycket skall föras mot bulvanen. Huvudmannen skall beredas tillfälle att yttra sig i målet.

Ett förordnande enligt första stycket första meningen, skall innehålla en erinran om föreskrifterna i 6 §.

Till en början anges i vilka fall bulvanlagens regler om tvångsförsäljning är tillämpliga. Förutom på fastighets-

förvärv som omfattas av kontrollen i lagen (1982:618) om utländska förvärv av fast egendom m.m. har den nu gällande fastighetsbulvanlagen ansetts tillämplig på kringgående av jordförvärvslagen (1979:230), se bl.a. NJA 1955 s.

320. Den princip som kommit till uttryck i detta avgörande torde innebära att fastighetsbulvanlagen också är tillämplig på kringgående av förvärvskontrollen såvitt avser fastigheter enligt lagen (1975:1132) om förvärv av hyresfastighet m.m. (jfr SOU 1978:73 s. 274) samt på vissa fall då förvärvskontrollen enligt lagen (1976:240) om förvärv av eldistributionsansläggning m.m. kringgås.

Aktiebulvanlagen är enligt vad som sägs i dess 1 § tillämplig om ett enligt lag gällande förbud för kontrollsubjekt enligt lagen (1982:617) om utländska förvärv av svenska företag m.m. att förvärva aktier kringgås genom bulvan. Enligt lagen (1955:183) av bankrörelse får nyssnämnda kontrollsubjekt, utom svenska stiftelser, ej heller förvärva aktier i bankaktiebolag.

De nu nämnda lagarna räknas upp i förevarande paragraf. Bulvanlagens bestämmelser ersätter alltså båda de förefintliga lagarna om detta ämne. Lagen om utländska förvärv av svenska företag m.m. kräver förvärvstillstånd inte bara för förvärv av aktier utan även för förvärv av andelar i svenska handelsbolag eller äganderätt eller nyttjanderätt till rörelser som drivs här i landet eller delar av sådana rörelser. Även lagen om förvärv av hyresfastighet m.m. och lagen om förvärv av eldistributionsansläggning m.m. kräver förvärvstillstånd vid förvärv av viss annan lös egendom än aktier. Genom de generella hänvisningarna till denna lag i bulvanlagen sker en motsvarande utvidgning i förhållande till gällande rätt i vad avser tvångsförsäljningsreglernas tillämpning. Eftersom lagen om utländska förvärv av fast

egendom m.m. föreskriver en kontroll även såvitt gäller tomträtt, bostadsarrende och gruvrättigheter blir bulvanlagstiftningen även i detta hänseende utvidgad. På ett liknande sätt sker en utvidgning även i förhållande till de båda nyssnämnda kontrollagarna.

Beträffande ordningen för beslut om försäljning m.m. avses ingen ändring i sak i förhållande till vad som gäller nu enligt fastighets- resp. aktiebulvanlagen. 5 § bulvanlagen motsvarar i huvudsak 1 resp. 2 § i dessa båda lagar.

Föreskrifterna i andra stycket har ingen uttrycklig motsvarighet i fastighetsbulvanlagen, men är även de i överensstämmelse med vad som gäller redan nu (jfr NJA 1974 s. 701 samt 8 § aktiebulvanlagen).

Tredje stycket har sin motsvarighet i 1 § tredje stycket fastighetsbulvanlagen.

2.6 6 §

Kronofogdemyndigheten skall förordna om försäljning enligt 5 §, om det inte visas att egendomen eller rättigheten har överlåtits. Blir en sådan överlåtelse inte bestående, skall kronofogdemyndigheten på nytt pröva frågan om försäljning.

Denna bestämmelse svarar mot 1 § andra stycket fastighetsbulvanlagen och delvis 2 § aktiebulvanlagen. Genom att paragrafen inte bara ska vara tillämplig på försäljning av fast egendom har fastighetsbulvanlagens regel, att fastighetsbok resp. inskrivningsregister ska utgöra exklusivt bevismedel beträffande frågan om fastig-

heten verkligen har avyttrats, fått utgå. Bevisning härvidlag får alltså i enlighet med den fria bevisprövningens principer föras på vilket sätt som helst, även om detta måhända i någon mån ökar möjligheterna att genom skenöverlåtelser hindra en fastighetsförsäljning (jfr prop. 1925:216 s. 17).

2.7 7 §

Visas det, efter att ett förordnande om försäljning meddelats, att egendomen eller rättigheten före eller efter förordnandet har överlåtits, får kronofogdemyndigheten besluta att förordnandet inte skall gå i verkställighet. I övrigt skall så anses och så förfaras som om egendomen hade utmätts

1. i fråga om annat än fast egendom och tomträtt, för betalning av fordran hos bulvanen, samt
2. i fråga om fast egendom och tomträtt, för fordran med bästa förmånsrätt däri efter sådana rättigheter som besvärade egendomen redan innan bulvanhandlingen företogs och har förmånsrätt före alla befintliga fordringar.

Försäljning får inte ske till huvudmannen eller bulvanen. Bestämmelserna i 9 kap. 4 § första och andra styckena samt 12 kap. 40 § första stycket andra meningen utskönningsbalken skall inte tillämpas på försäljningen.

Avges vid offentlig auktion bud som sålunda får antas, skall försäljning ske även om innehavare av fordran bestrider det. Huvudmannen och bulvanen svarar solidariskt för kostnad som inte kan tas ut

ur köpeskillingen för det sålda enligt 17 kap. 7 §
utsökningsbalken.

Bestämmelsen har sin huvudsakliga motsvarighet i 2 §
fastighetsbulvanlagen och 3 § aktiebulvanlagen. En nyhet
som står i samklang med de allmänna bestämmelserna om
bulvanskap i bulvanlagen är att huvudmannen får ett
solidariskt ansvar tillsammans med bulvanen för de
kostnader som inte kan tas ut ur köpeskillingen för det
sålda.

Att aktier alltid ska säljas genom fondkommissionär har
föreskrivits generellt i 1 § första stycket. Försäljning
i annan ordning ska alltså ej längre kunna medges. Någon
motsvarighet till regeln om godmansförvaltning i 3 §
tredje stycket aktiebulvanlagen erfordras därför inte.

2.8 8 §

Huvudmannen och bulvanen får av domstol förbjudas
att vid förvaltningen av egendom eller rättighet som
skäligen kan antas komma att bli föremål för ett
sådant förordnande som avses i 5 § första stycket,
vidta en viss åtgärd om denna kan antas skada ett
allmänt intresse. Genom ett sådant förbud får också
bestämmas att bulvanen inte får överlåta eller
pansätta egendomen eller rättigheten utan att
domstolen godkänner det.

Ett förbud enligt första stycket skall genast
verkställas och gäller även mot den som huvudmannen
eller bulvanen har upplåtit en nyttjanderätt till.
Om inte domstolen bestämmer annat, upphör förbudet

att gälla sedan försäljning har skett och auktionen vunnit laga kraft eller sedan det blivit avgjort att förordnande om försäljning inte kommer att meddelas. I övrigt skall ifråga om förbud 15 kap. rättegångsbalken om kvarstad gälla i tillämpliga delar.

Nuvarande bestämmelser i 3 § fastighetsbulvanlagen om förbud mot att avverka skog och bortföra stråfoder och i 4 § aktiebulvanlagen om kvarstad har ersatts med en generell regel om möjlighet för domstol att meddela förbud mot att vid förvaltningen av egendom eller rättighet viss åtgärd vidtas som kan skada ett allmänt intresse. Ett sådant förbud kan också avse överlåtelser eller pantsättning utan domstolens godkännande. I de delar särskilda bestämmelser om förbud inte meddelas i 8 § äger de allmänna bestämmelserna om kvarstad m. m. i 15 kap. rättegångsbalken motsvarande tillämpning (jfr fastighetsbulvanlagen 11 §).

Någon särskild ansvarsbestämmelse motsvarande 4 § fastighetsbulvanlagen är icke erforderlig. Genom vad som föreskrivs i 17 kap. 13 § brottsbalken om överträdelse av myndighets bud regleras påföljden av att förbud som här avses överträds.

2.9 9 §

Domstolen skall underrätta kronofogdemyndigheten om ett förordnande enligt 5 §, så snart domen vunnit laga kraft.

Ett förordnande enligt 5 § som gäller fast egendom eller tomträtt skall genast anmälas till inskriv-

ningsmyndigheten för anteckning i fastighetsboken eller tomträttsboken.

Bestämmelserna motsvarar vad som föreskrivs i 13 § fastighetsbulvanlagen och 9 § aktiebulvanlagen.

2.10 10 §

Kronofogdemyndighetens beslut enligt denna lag får överklagas i den ordning som föreskrivs i utsökningsbalken.

Föreskriften i denna paragraf motsvaras av 12 § fastighetsbulvanlagen och 10 § aktiebulvanlagen.

2.11 Övergångsbestämmelser

Det föreslås att bulvanlagen träder i kraft den 1 juli 1984 och att lagen (1925:239) om bulvanförhållande i fråga om fast egendom och lagen (1934:239) om bulvanförhållande i fråga om aktier i vissa bolag då skall upphöra att gälla.

BILAGA Kommissionens direktiv

Åtgärder mot ekonomisk brottslighet m.m.

Dir. 1982:101

Beslut vid regeringssammanträde 1982-11-25.

Statsrådet I. Carlsson anför

1 Inledning

Under lång tid har den kriminalpolitiska debatten, liksom rättsväsendets insatser mot brott, varit mycket starkt inriktad mot i första hand den traditionella vålds- och egendomsbrottsligheten. Utan att denna blivit ett mindre allvarligt samhällsproblem, har nu också andra former av brott och skadliga förfaranden kommit att stå i centrum för den allmänna uppmärksamheten. Vid sidan av den illegala narkotikahandlingen med alla dess allvarliga sociala och personliga skadeverkningar är det i första hand den ekonomiska brottsligheten som medfört en kraftigt förändrad kriminalpolitisk situation.

Utgångspunkter för debatten har här varit att den ekonomiska brottsligheten omfattar mångdubbelt större belopp än s.k. traditionell brottslighet, att skadeverkningarna för samhället och de enskilda är av mycket allvarlig art, att samhällets åtgärder i förebyggande syfte haft delvis felaktig inriktning och framstått som otillräckliga samt att samhällets kontroll- och sanktionssystem inte är ändamålsenligt utformat för kampen mot den ekonomiska brottsligheten.

2 Vad är ekonomisk brottslighet?

Begreppet ekonomisk brottslighet förekommer inte i lagstiftningen och saknar strikt juridisk innebörd. Det finns över huvud taget inte någon allmänt vedertagen definition av begreppet. Betydande enighet finns emellertid om begreppets huvudsakliga innebörd.

Den ekonomiska brottsligheten beskrivs i justitieutskottets betänkande (1980/81:21) Ekonomisk brottslighet på följande sätt:

Till ekonomisk brottslighet räknas först och främst sådan kriminalitet som har ekonomisk vinning som direkt motiv. Härutöver skall brottsligheten för att betraktas som ekonomisk kriminalitet ha en kontinuerlig karaktär, bedrivs på ett systematiskt sätt och förövas inom ramen för näringsverksamhet som i sig inte är kriminaliserad men som i det enskilda fallet utgör själva grunden för de kriminella handlingarna.

De ekonomiska brotten anses ofta vara av kvalificerad art i den meningen att de enskilda brotten har stor omfattning, rör stora samhälleliga värden eller drabbar grupper av enskilda. Brotten är i regel svåra att uppdaga och beivra. Som exempel på vad som brukar hänföras till ekonomisk brottslighet i här avsedd mening kan nämnas brott som skattebedrägerier, valutabrott, bedrägerier och gäldenärsbrott.

Denna beskrivning avser att framhålla vad man i allmänhet avser med ekonomisk brottslighet. I många sammanhang är det vanligt att man också räknar med vissa brott av

enskilda, främst skattebrott, till den ekonomiska brottsligheten.

Även om i strikt juridisk mening endast gärningar som är straffbelagda kan betecknas som ekonomisk brottslighet, måste man vid ett utredningsarbete om åtgärder mot sådan brottslighet också ha möjlighet att pröva det straffbara områdets omfattning. Man måste dessutom kunna pröva lämpligheten av att med andra medel än kriminalisering komma åt olika illojala förfaranden.

3 Vilken omfattning har den ekonomiska brottsligheten?

Några säkra uppskattningar av den ekonomiska brottslighetens totala omfattning eller skadeverkningar föreligger inte. Redan de olika bestämmelserna av begreppets innebörd medför här problem. Det är också väl känt att endast en liten del av alla ekonomiska brott kommer till myndigheternas kännedom och leder till åtgärder. Man vågar emellertid slå fast att det finns en stor dold ekonomisk brottslighet och att denna omfattar mycket stora belopp.

De försök till beräkningar av den s.k. svarta ekonomins omfattning som gjorts har visserligen vilat på osäkert underlag och de belopp man angett har varierat kraftigt. Genomgående har dessa dock uppgått till tiotals miljarder kronor. Enligt en ganska nyligen gjord studie, som är den första som baserar sig på en mer omfattande och seriöst genomförd vetenskaplig undersökning, skulle den svarta ekonomin uppgå till mellan 3,8 % och 5,5 % av bruttonationalprodukten, vilket för 1980 motsvarade 20-29 miljarder kr. I skattebortfall motsvarade detta 14-20 miljarder kr. Man kan visserligen inte sätta likhetstecken mellan ett skattebortfall som beräknats på detta

sätt och de ökade skatteintäkter som man skulle få om man lyckades bemästra den ekonomiska brottsligheten. Å andra sidan omfattar den ekonomiska brottsligheten väsentliga belopp som orsakats av andra förfaranden än skattebrott, t.ex. gäldenärsbrott. Till detta bör läggas de mycket stora belopp som undandras samhället genom att debiterade skatter och avgifter inte erläggs.

Ett perspektiv på problemets omfattning får man vid en jämförelse med den totala tillgreppsbrottligheten, som år 1979 enligt anmälningsstatistikens godsvärdesuppgifter omfattade 719 miljoner kr. Även om vi också på detta område får räkna med en betydande dold brottslighet, är man uppenbart långt ifrån de summor som den ekonomiska brottsligheten omfattar.

4 Den ekonomiska brottslighetens skadeverkningar

Den ekonomiska brottslighetens skadeverkningar är mycket allvarliga redan sett ur marknadsekonomins synvinkel. När ett företag bryter mot de skrivna och oskrivna normer som sammantagna brukar betecknas god affärssed blir resultatet att företaget får orättmätiga konkurrensfördelar. Företag som dessutom åsidosätter sina förpliktelser gentemot samhället genom skattebrott eller skatteflykt, genom manipulativa bolagsbildningar eller konkurser, genom otillåtna valutatransaktioner eller brott mot importbestämmelser, genom användning av s.k. grå arbetskraft eller genom att på något annat otillbörligt sätt sänka sina kostnader skapar ännu större problem för den seriösa företagsverksamheten. Ibland kan de ekonomiska fördelar som uppnås genom svek mot dessa förpliktelser i själva verket bli så stora att all seriös näringsverksamhet i en speciell branch får svårigheter att klara sig gentemot den oseriösa verksamheten. Brottsliga samt tvivelaktiga

förfaranden kan på så sätt komma att sprida sig i hela branschen.

Skadeverkningarna av de nu beskrivna förfarandena går emellertid långt utöver snedvridningarna av marknadsekonomin. Samhället drabbas exempelvis av ett betydande skattebortfall, vilket leder till en tyngre skattebörd för hederliga skattebetalare. Andra följder är ekonomiska förluster för enskilda medborgare, arbetslöshet, höjda hyror, skadliga arbetsmiljöer och förstörelse av den yttre miljön. Rättsmedvetandet luckras upp.

Den ekonomiska brottsligheten medför också att samhällets fördelningspolitik på ett allvarligt och stötande sätt sätts ur spel. Genom ohederlighet kan en stor grupp på andras bekostnad leva i ett ekonomiskt överflöd som är helt otänkbart för de vanliga löntagarna. Samtidigt är det dessa som får bära kostnaderna för den sociala trygghet och den välfärd som de ekonomiska brottslingarna också utnyttjar. På detta sätt hotar den ekonomiska brottsligheten ytterst hela samhällssolidariteten och den välfärd som byggts upp med denna som grund. En förutsättning för ett fortsatt solidariskt samhällsbyggande är att vi effektivt kan motverka och ingripa mot den ekonomiska brottsligheten.

5 En kommission för åtgärder mot ekonomisk brottslighet

De senaste årens debatt och utredningsverksamhet har ökat medvetenheten om de problem som är förbundna med den ekonomiska brottsligheten och med skatteflykten. Åtgärder har vidtagits och förslag till ytterligare åtgärder, ibland i form av omfattande program, har lagts fram från olika håll, särskilt från de fackliga organisationerna

och från näringslivets organisationer.

De åtgärder som hittills vidtagits har, på det hela taget emellertid inte varit tillräckliga för att vända utvecklingen. Tvärtom tyder mycket på att situationen på många områden förvärrats. För att kunna vända utvecklingen i rätt riktning krävs det därför att effektiva åtgärder nu vidtas för att förebygga och bekämpa ekonomisk brottslighet och skatteflykt.

Jag föreslår därför att en särskild kommission tillkallas med uppgift att föreslå lämpliga åtgärder inom ramen för en enhetlig och samordnad strategi.

Kommissionen bör arbeta skyndsamt med siktet inställt på att kunna avsluta arbetet i och med utgången av år 1983. Innan den avslutar sitt arbete skall den också redovisa ett förslag till i vilka former det framtida arbetet mot ekonomisk brottslighet och skatteflykt bör bedrivas.

6 Kommissionens närmare arbetsuppgifter

Kommissionen bör ha stor frihet att själv närmare bestämma sina arbetsuppgifter. Jag vill här endast i korthet utveckla några synpunkter som bör vara till vägledning för arbetet.

Kommissionen bör inte vara bunden av någon viss definition av ekonomisk brottslighet utan står fri att behandla alla de frågor som den bedömer som angelägna. Även verksamheter som inte är brottsliga men som ligger den ekonomiska brottsligheten nära skall självfallet kunna behandlas. De åtgärder kommissionen föreslår bör dock inte i onödan försvåra seriös företagsamhet.

En naturlig första arbetsuppgift för kommissionen är att skaffa sig en bred översikt över det arbete med anknytning till kampen mot den ekonomiska brottsligheten som pågår på olika håll. Kommissionen bör också göra en inventering av de olika förslag i frågan som lagts fram i riksdagen och i andra sammanhang.

De åtgärder som kan bli aktuella är av många olika slag. Kommissionen bör bl.a.

1. överväga hur man genom forskningsinsatser skall kunna få bättre kunskaper om den ekonomiska brottslighetens former, arbetsmetoder och utbredning samt om effekten av vidtagna åtgärder,
2. lägga fram förslag om förbättrad information till företag och allmänhet om gällande regler,
3. lägga fram förslag till effektivisering av myndighetskontrollen på olika områden - bl.a. inom taxerings- och uppbördsverksamheten - samt till former för ett förbättrat samarbete mellan kontrollmyndigheterna, bl.a. en bättre samordning på skatte- och valutaområdet och av registreringen av näringsverksamhet för inbetalning av preliminär skatt, mervärdeskatt och arbetsgivaravgifter,
4. överväga resurstilldelningen till de myndigheter som i första hand är engagerade i kampen mot den ekonomiska brottsligheten och lägga fram förslag till ett bättre utnyttjande av befintliga resurser,
5. undersöka möjligheterna att använda sådana åtgärder som etableringskontroll, näringsförbud, skattebevis och effektivare företagsrevision samt lägga fram förslag i dessa hänseenden,

6. lägga fram förslag till behövliga lagstiftningsåtgärder i övrigt t.ex. på de skatte- och näringsrättsliga, de arbetsrättsliga och på de straff- och processrättsliga områdena,

7. överväga hur det internationella samarbetet, särskilt mellan de nordiska länderna, i kampen mot den ekonomiska brottsligheten bäst bör bedrivas.

Kommissionen skall redovisa kostnadskonsekvenserna av sina förslag. I den mån frågor av det slag som har berörts nu behandlas inom myndighet eller av pågående utredningar bör kommissionen bilda sig en uppfattning om utredningsarbetets inriktning och vid behov göra framställningar till regeringen om tilläggsdirektiv eller liknande åtgärder.

Jag vill slutligen betona att omfattningen av den ekonomiska brottsligheten är så allvarlig att förslag till lösningar ibland aktualiseras som från andra synpunkter kan framstå som tveksamma. Även om det är mycket angeläget med snabba och effektiva åtgärder får dock dessa inte utformas så att andra värden åsidosätts på ett otillbörligt sätt. Det finns särskild anledning att betona att kraven på rättssäkerhet och integritet genomgående måste tillgodoses.

7 Kommissionens sammansättning

Kommissionen bör ha ställning av kommitté enligt kommittéförordningen (1976:119). Den bör med hänsyn till sina arbetsuppgifter och tidsplanen för arbetet bestå av ett begränsat antal personer.

Den breda förankring och de omfattande kontakter som kommissionen bör ha får i stället åstadkommas genom att man till den knyter två referensgrupper. I den ena av dessa bör ingå företrädare för riksdagens olika partier liksom för arbetsmarknadens stora organisationer. I den andra bör ingå personer som i sitt yrke arbetar med åtgärder mot ekonomisk brottslighet eller genom sin verksamhet har omfattande erfarenheter av eller kunskaper om ekonomisk brottslighet.

Till kommissionen bör vidare knytas ett sekretariat med egna utredningsresurser.

8 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen bemyndigar mig

att tillkalla en kommission med tre ledamöter med uppdrag att lämna förslag om åtgärder mot ekonomisk brottslighet,

att utse en av ledamöterna att vara ordförande,

att besluta om ledamöter i två till kommissionen knutna referensgrupper samt om sakkunniga, experter, sekreterare och annat biträde åt kommissionen.

Vidare hemställer jag att regeringen beslutar

att kostnaderna skall belasta andra huvudtitelns kommittéanslag.

9 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och bifaller hans hemställan.

(Statsrådsberedningen)

Kronologisk förteckning

---

1. Fristående skolor för inte längre skolpliktiga elever. U.
  2. Nytt militärt ansvarssystem. Ju.
  3. Skatteregler om traktamenten m. m. Fi.
  4. Om hälften vore kvinnor. A.
  5. Koncession för försäkringsrörelse. Fi.
  6. Radon i bostäder. Jo.
  7. Ersättning för miljöskador. Ju.
  8. Stämpelskatt. Fi.
  9. Lagstiftningen på kärnenergiområdet. I.
  10. Användning av växtnäring. Jo.
  11. Bekämpning av växtskadegörare och ogräs. Jo.
  12. Former för upphandling av försvarsmateriel. Fö.
  13. Att möta ubåtshotet. Fö.
  14. Barn kostar. S.
  15. Kommunalforskning i Sverige. C.
  16. Sysselsättningsstrukturen i internationella företag. I.
  17. Näringspolitiska effekter av internationella investeringar. I.
  18. Lag mot etnisk diskriminering i arbetslivet. A.
  19. Den stora omställningen. I.
  20. Bättre miljöskydd II. Jo.
  21. Vilt och jakt. Jo.
  22. Utbildning för arbetslivet. A.
  23. Lag om skatteansvar. Fi.
  24. Ny konkurslag. Ju.
  25. Internationella faderskapsfrågor. Ju.
  26. Bestrålning av livsmedel. Jo.
  27. Bilar och renare luft. Jo.
  28. Bilar och renare luft. Bilaga. Jo.
  29. Invandringspolitiken. A.
  30. Utbyggd havandeskapspenning m. m. S.
  31. Familjeplanering och abort. S.
  32. Företagshälsövård för alla. A.
  33. Kompetens inom hälso- och sjukvården m.m. S.
  34. Information som styrmedel. I.
  35. Patentprocessen och sanktionssystemet inom patenträtten. Ju.
  36. Effektivare företagsrevision. Ju.
  37. Fastighetsbildning 1. Avveckling av samfällda vägar och diken. Ju.
  38. Fastighetsbildning 2. Ersättningsfrågor. Ju.
  39. Politisk styrning-administrativ självständighet. C.
  40. Konsumentpolitiska styrmedel-utvärdering och förslag. Fi.
  41. Kontroll av rådgivare. Ju.
  42. Barn genom insemination. Ju.
  43. Områden för turism och rekreation. Jo.
  44. Kapitalplaceringar på aktiemarknaden. Fi.
  45. Turism och friluftsliv 2. Om förutsättningar och hinder. Jo.
  46. Bulvanlag. Ju.
-

Statens offentliga utredningar 1983

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Nytt militärt ansvarssystem. [2]
Ersättning för miljöskador. [7]
Ny konkurslag. [24]
Internationella faderskapsfrågor. [25]
Patentprocessen och sanktionssystemet inom patenträtten. [35]
Kommissionen mot ekonomisk brottslighet. 1. Effektivare företagsrevision. [36] 2. Kontroll av rådgivare. [41] 3. Bulvanlag. [46]
Fastighetsbildningsutredningen. 1. Fastighetsbildning 1. Avveckling av samfälliga vägar och diken. [37]
2. Fastighetsbildning 2. Ersättningsfrågor. [38]
Barn genom insemination. [42]

Försvarsdepartementet

Former för upphandling av försvarsmateriel. [12]
Att möta ubåtshotet. [13]

Socialdepartementet

Barn kostar. [14]
Utbyggd havandeskapspenning m. m. [30]
Familjeplanering och abort. [31]
Kompetens inom hälso- och sjukvården m.m. [33]

Finansdepartementet

Skatteregler om traktamenten m. m. [3]
Koncession för försäkringsrörelse. [5]
Stämpelskatt. [8]
Lag om skatteansvar. [23]
Konsumentpolitiska styrmedel-utvärdering och förslag. [40]
Kapitalplaceringar på aktiemarknaden. [44]

Utbildningsdepartementet

Fristående skolor för inte längre skolpliktiga elever. [1]

Jordbruksdepartementet

Radon i bostäder. [6]
Utredningen om användningen av kemiska medel i jord och skogsbruket m. m. 1. Användning av växtnäring. [10] 2. Bekämpning av växtskadegörare och ogräs. [11]
Bättre miljöskydd II. [20]
Vilt och jakt. [21]
Bestrålning av livsmedel. [26]
Bilavgaskommittén. 1. Bilar och renare luft. [27] 2. Bilar och renare luft. Bilaga. [28]
Områden för turism och rekreation. [43]
Turism och friluftsliv 2. Om förutsättningar och hinder. [45]

Arbetsmarknadsdepartementet

Om hälften vore kvinnor. [4]
Lag mot etnisk diskriminering i arbetslivet. [18]
Utbildning för arbetslivet. [22]
Invandringspolitik. [29]
Företagshälsövård för alla. [32]

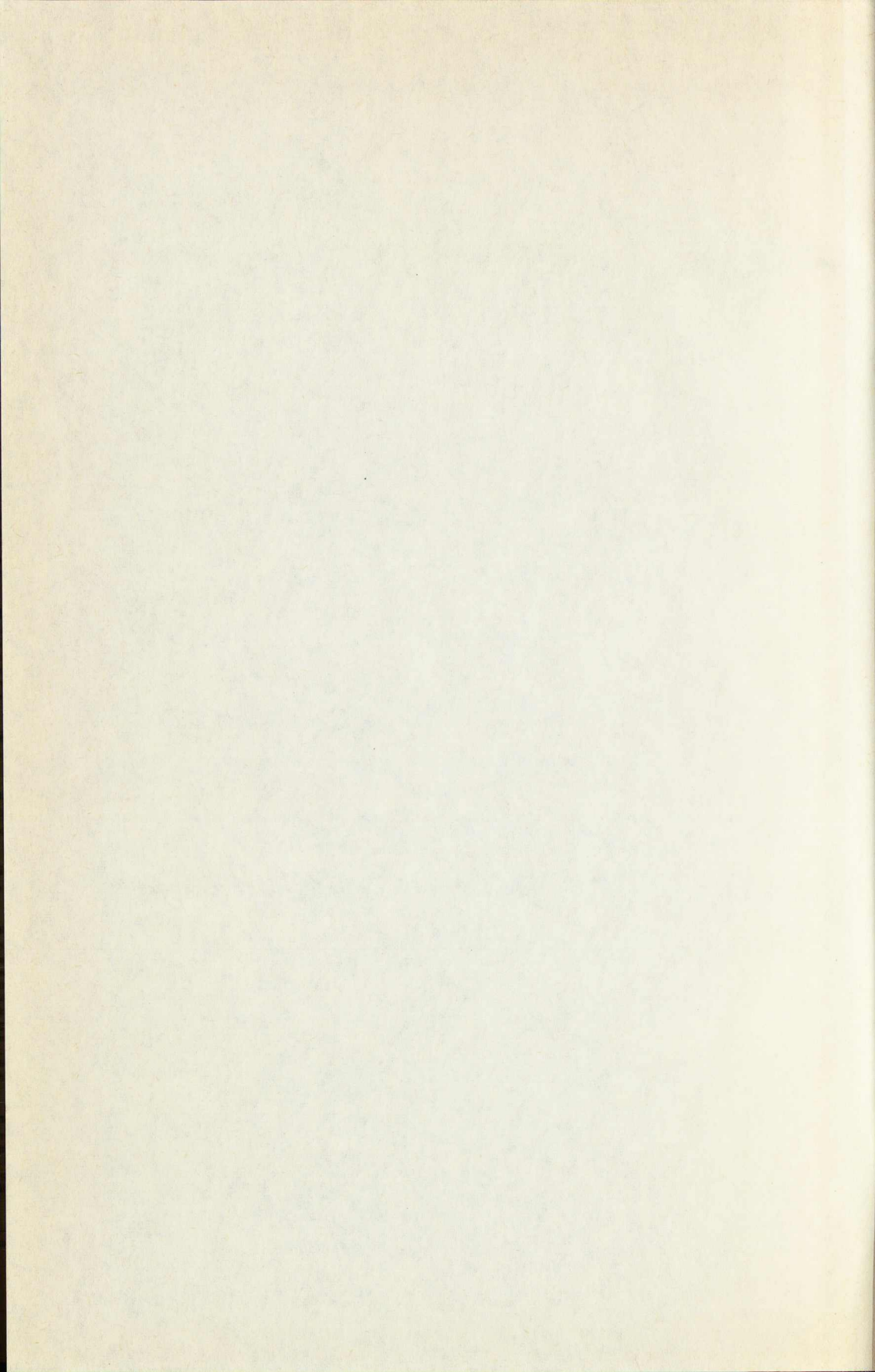
Industridepartementet

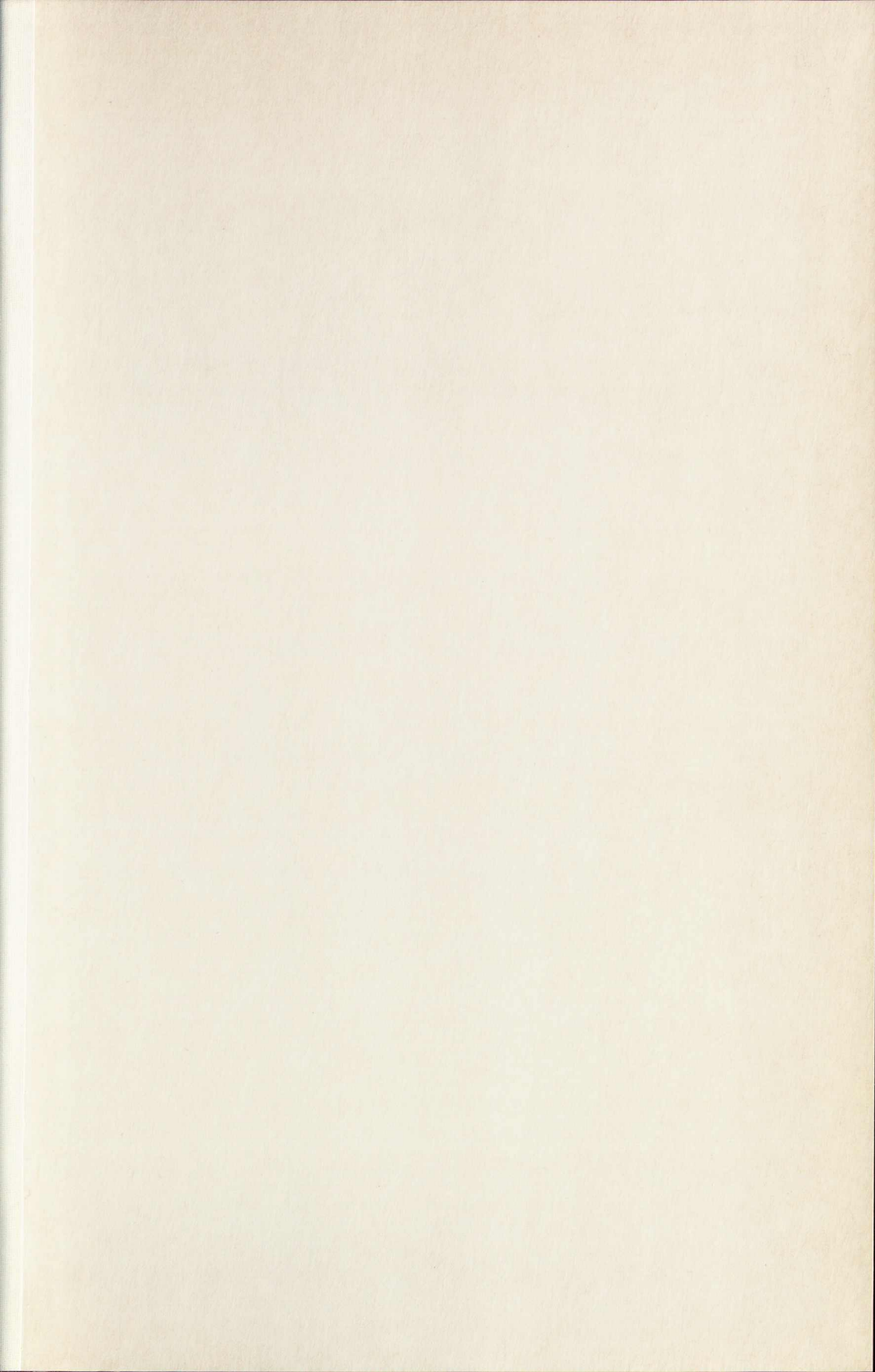
Lagstiftningen på kärnenergiområdet. [9]
Direktinvesteringskommittén. 1. Sysselsättningsstrukturen i internationella företag. [16] 2. Näringspolitiska effekter av internationella investeringar. [17]
Den stora omställningen. [19]
Information som styrmedel. [34]

Civildepartementet

Kommunalforskning i Sverige. [15]
Politisk styrning-administrativ självständighet. [39]

 Liber
Allmänna Förlaget

ISBN 91-38-07810-4
ISSN 0375-250X